

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”

Гістарычны факультэт
Кафедра гісторыі Беларусі

Дайлід
Павел Канстанцінавіч

**Аграрныя пераўтварэнні савецкай улады на тэрыторыі
Ганцавіцкага раёна ў перадваенныя гады
і першае пасляваеннае дзесяцігоддзе**

Дыпломная работа

Навуковы кіраўнік:
кандыдат
гістарычных навук, дацэнт
Здановіч Уладзімір Васільевіч

Брэст, 2007

Змест

Уводзіны.....	3
Раздзел 1. Правядзенне калектывізацыі ў Ганцавіцкім раёне ў 1939-1941 гг.....	7
1.1 Усталяванне савецкай улады на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна.....	7
1.2 Мерапрыемствы партыйных і дзяржаўных органаў па стварэнню калектывных гаспадарак.....	12
1.3 Формы сялянскага землекарыстання і падатковая палітыка.....	22
Раздзел 2. Развіццё сельскай гаспадаркі Ганцавіцкага раёна ў 1944-1950 гг.....	26
2.1 Цяжкасці станаўлення савецкай улады ў Ганцавіцкім раёне ў пасляваенны перыяд.....	26
2.2 Аднаўленне сельскай гаспадаркі ў 1944-1948 гг.....	35
2.3 Масавая калектывізацыя ў 1949-1952 гг.....	48
Заклучэнне.....	57
Спіс крыніц і літаратуры.....	59
Дадаткі.....	63

Уводзіны

Аграрнае пытанне з’яўляецца адной з найважнейшых праблем вывучэння гісторыі Беларусі XX стагоддзя. Нягледзячы на ўсе дасягненні навукова-тэхнічнай рэвалюцыі зямля па-ранейшаму застаецца найважнейшым сродкам вытворчасці і ад вырашэння аграрнай праблемы залежыць забеспячэнне насельніцтва прадуктамі харчавання, а прамысловасці – сыравінай.

Аграрная палітыка савецкай улады змяніла не толькі формы гаспадарання, але і ўвогуле аблічча беларускай вёскі. Адзіна правільнай, сацыялістычнай формай гаспадарання на зямлі ў даследуемы перыяд лічылі сельскагаспадарчыя арцелі – калгасы і саўгасы.

Вельмі важным і актуальным сёння з’яўляецца вывучэнне краязнаўчай гісторыі. Бо толькі пазнаўшы часцінкі можна зразумець цэлае. Таму мы засяродзімся на вывучэнні аграрнай палітыкі савецкай ўлады ў Ганцавіцкім раёне, які ў разглядаемы перыяд уваходзіў у Пінскую вобласць. Гэты рэгіён з’яўляецца часткай Заходняй Беларусі, таму калектывізацыя тут распачалася пасля далучэння да БССР у верасні 1939 года. Праца з’яўляецца спробай спалучэння аналізу новых архіўных крыніц і ранейшых даследаванняў па акрэсленай тэме.

Гістарычнае развіццё заходнебеларускай вёскі ў 1939 – 1941 і 1944 – 1953 гадах атрымала пэўнае адлюстраванне ў айчыннай гісторыяграфіі. Адной з першых абагульняючых прац з’яўляецца сумеснае даследаванне Г.А. Барадзача і К.І.Дамарада “Калектывізацыя сельскай гаспадаркі ў заходніх абласцях Беларускай ССР”, якое выйшла ў 1959 годзе. У ёй аўтары асвятляюць працэс калгаснага будаўніцтва ў перадваенныя гады (1939-1941), пытанні стварэння матэрыяльна-тэхнічных перадумоваў для перабудовы аграрнага сектару і масавай калектывізацыі ў 1944 – 1952 гадах. Асабліва ўвага надавалася ролі партыі ў аграрнай рэвалюцыі ў вёсцы, у ліквідацыі дробнага сялянскага землеўладання і аб’яднанні сялян у сельскагаспадарчыя арцелі. У цэлым, праца адпавядае ўзроўню гістарычнай навукі канца 50-х гадоў, калі калектывізацыя лічылася адзіна правільным накірункам развіцця сельскай гаспадаркі, калгасы – аптымальнай і адзінай формай гаспадарання, а прымусовы характар аграрных перамен увогуле адмаўляўся.

У 60 – 70-я гады паглыбляецца вывучэнне працэса аграрных адносін, сялянства і сельскай гаспадаркі заходніх абласцей Беларусі. Кола выкарыстоўваемых крыніц значна пашырылася, аналіз даследуемых пытанняў стаў больш рознабаковым. У навуцы зацвердзілася палажэнне, што сацыялістычныя перамены ў вёсцы заходніх абласцей Беларусі ажыццяўлялася на падставе ленінскага кааператыўнага плана і вопыту гэтай работы ў СССР. У той жа час былі названыя асаблівасці масавай калектывізацыі ў вывучаемы перыяд. Напрыклад, заўважалася, што надзяленне сялян зямлёй не з’яўлялася агульнадэмакратычнай мерай: у

гэтым працэсе удзельнічалі не ўсе жыхары вёскі, а толькі безземельныя і малаземельныя.

Гісторыяграфічны аналіз даследаванняў па вывучаемай праблеме ўтрымліваецца ў працах В.М.Міхнюка “Крестьянство Белоруссии на пути к социализму: историографический очерк” і “Социалистические преобразования в западных областях БССР (сентябрь 1939 – июнь 1941 гг.): Историографический очерк” якія выйшлі ў 1979 годзе. Аўтар зрабіў крытычныя заўвагі па пытаннях аграрнай гісторыі, паказаў недастатковую вывучанасць праблемы дыферэнцыяцыі сялянства, станаўлення і ліквідацыі хутарскай сістэмы, акрэсліў асаблівасці калектывізацыі сельскай гаспадаркі.

Аграрныя адносіны навейшага часу ў заходнебеларускай вёсцы ўпершыню атрымалі кароткае, але сістэматызаванае асвятленне ў калектывных працах “Экономика Советской Белоруссии. 1917 – 1967 гг.” (1967 г.), “Социально-экономические преобразования Белорусской ССР за годы советской власти” (1970 г.). У 1975 годзе ўбачыў свет пяты том “Гісторыі Беларускай ССР”. У гэтых працах праблемы гісторыі вёскі знайшлі пэўнае асвятленне.

На дадзеным этапе развіцця гістарычнай навукі па-ранейшаму заставалася актуальным пытанне ідэалагічнага кіраўніцтва Камуністычнай партыі Беларусі працэсам рэфармавання сельскай гаспадаркі. Роля партыйных органаў, дзейнасць камсамольскіх арганізацый і Саветаў дэпутатаў акраслялася ў даследаваннях Бярозкіна Ю.І. “Деятельность Советов Белоруссии по развитию сельского хозяйства (1951 – 1955 гг.)”, Генералава В.Я. “Участие комсомольцев Белоруссии в восстановлении и развитии сельского хозяйства в годы 4-ой пятилетки (1946 – 1950)” і Росмана І.С. “Компартия Белоруссии в борьбе за упрочнение социалистического общества в предвоенные годы (1938 – июнь 1941 г.)”. Аўтары раскрываюць розныя бакі грамадска-палітычнага жыцця, але абыходзяць негатывныя з’явы, выкліканыя фарміраваннем камандна-адміністрацыйнай сістэмы.

Вялікі ўклад у вывучэнне гісторыі заходнебеларускай вёскі савецкага перыяду ўнеслі працы А.П. Беязо “Беларуская вёска ў пасляваенныя гады (1945 – 1950)” і “Крестьянство Белоруссии на пути к развитому социализму (1951 – 1960 гг.)”. У гэтых працах паказаны цяжкія наступствы нямецкай акупацыі ў сельскай гаспадарцы, сацыяльная эвалюцыя сялянства ў гады чацвёртай пяцігодкі, меры партыі і ўраду па развіцці вёскі і інш. Аднак А.П.Беязо памылкова сцвярджае, што XVIII з’езд КП(б)Б паставіў задачу суцэльнай калектывізацыі. Таксама аўтар прыйшла да няправільнай высновы аб адсутнасці ў пасляваенны перыяд масавага раскулачвання.

Аграрнае развіццё заходніх абласцей Беларусі знайшло адлюстраванне ў даследаванні А.П.Купрэвай “Возрождение народного хозяйства Белоруссии”. Аўтар аналізуе пераўтварэнні ў сельскай

гаспадарцы, аднак не раскрывае адносінаў розных катэгорый сялянства да палітыкі, якую праводзіла савецкая ўлада.

Першыя крокі да пераасэнсавання склаўшайся канцэпцыі гісторыі савецкай вёскі назіраюцца ў другой палове 80-х гадоў, калі разгарнуліся сацыяльна-эканамічныя і грамадска-палітычныя рэформы. З’явілася магчымасць увесці ў навуковы абарот раней закрытыя дакументы і матэрыялы. Савецкія гісторыкі В.П.Данілаў (Коллективизация: как это было... // Страницы истории советского общества / Под общ. ред. А.Т.Кинкулькина. – Москва, 1989 г.), М.А.Іўніцкі (Ленинский кооперативный план и коллективизация сельского хозяйства СССР // Преподавание истории в школе. – 1988. - № 5) распачалі распрацоўку новай канцэпцыі калектывізацыі сельскай гаспадаркі.

З апошніх даследаванняў сучасных беларускіх гісторыкаў можна адзначыць працы В.А. Белазаровіча “Западнобелорусская деревня в 1939 – 1953 годах” і А.М.Сарокіна “Рэха эпохі крайнасцяў: беларуская вёска: ад Дэкрэта да Кодэкса аб зямлі (1917 – 1990-я гады)”. Гэтыя працы разглядаюць аграрныя пераўтварэнні савецкай улады ў вёсцы з усімі іх негатыўнымі наступствамі і робяць высновы, што працэс калектывізацыі праходзіў вельмі складана і палітыка савецкай улады праводзілася не ў інтарэсах сялянства, а зыходзячы з дзяржаўнай неабходнасці.

Такім чынам, гістарычная навука назапасіла шэраг прац па айчынным аграрнай гісторыі, якія ў пэўнай ступені раскрываюць сутнасць праблемы.

Разам з тым, адсутнічае зводная праца, у якой з улікам новых падыходаў, на падставе раней невядомых ці малавядомых крыніц, у першую чаргу архіўных, паказаны працэс аграрных пераўтварэнняў на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна ў даваенны і пасляваенны перыяд. Улічваючы актуальнасць, навуковую распрацаванасць тэмы, абапіраючыся на дасягненні папярэдніх даследчыкаў, аўтар паставіў мэту раскрыць ход аграрных пераўтварэнняў савецкай улады на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна ў 1939 – 1941 і ў 1944 – 1953 гадах. Зыходзячы з акрэсленай мэты дыпломнай работы, яе задачамі з’яўляецца:

- ✓ Асвятленне працэсу станаўлення савецкай улады ў раёне ў 1939 годзе і аднаўлення яе пасля вайны;
- ✓ Характарыстыка асноўных этапаў правядзення калектывізацыі ў даваенны і пасляваенны перыяды;
- ✓ Вызначэнне цяжкасцей аднаўлення сельскай гаспадаркі Ганцавіцкага раёна пасля нямецкай акупацыі;
- ✓ Аналіз падатковай палітыкі савецкай улады як аднаго з эканамічных стымуляў калектывізацыі.

Намі свядома выключаны з дыпломнай працы аналіз аграрных пераўтварэнняў на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Па-першае, таму што гэта асобны перыяд у гісторыі Беларусі, які істотна адрозніваецца ад даваеннага і пасляваеннага перыядаў. Па-другое, пры разглядзе аграрных пераўтварэнняў у гады Вялікай Айчыннай вайны неабходна было прааналізаваць як палітыку

акупацыйных уладаў, так і палітыку савецкай улады, праводзімую ў дачыненні да сялянства ў партызанскіх зонах. Такім чынам падаецца, што гэта можа стаць тэмай асобнага даследавання.

Крыніцамі па гісторыі Ганцавіцкага раёна з’яўляюцца дакументы фондаў Дзяржаўнага архіву Брэсцкай вобласці. Фонд 7581 “Пінскі абласны камітэт КП(б)Б” і фонд 2219 “Ганцавіцкі раённы камітэт КП(б)Б” захоўваюць звесткі аб партыйна-савецкім кіраўніцтве вёскай Ганцавіцкага раёна, ходзе калектывізацыі і па іншых пытаннях. Гістарычныя матэрыялы ў гэтых фондах прадастаўлены пастановамі Пінскага абкама і Ганцавіцкага райкама, пратаколамі бюро абласнога і раённага камітэтаў КП(б)Б, стэнаграмамі пленумаў. Асаблівае месца займаюць спецыяльныя данясенні органаў дзяржаўнай бяспекі, дакладныя запіскі, інфармацыі з месцаў, даклады партыйных работнікаў па выніках праводзімай аграрнай палітыкі і ходу грамадска-палітычных мерапрыемстваў у вёсцы. Акрамя архіўных матэрыялаў аўтарам былі выкарыстаны манаграфіі, даведачныя зборнікі і энцыклапедычныя выданні, а таксама матэрыялы перыядычнага друку.

З асноўнымі палажэннямі дыпломнай працы аўтар выступіў на 3 студэнцкіх навукова-практычных канферэнцыях.

Некаторыя аспекты дадзенага даследавання па перадваеннай калектывізацыі былі апублікаваны ў выглядзе артыкула: Асаблівасці калектывізацыі ў Ганцавіцкім раёне (1939 – 1949 гг.) // Моладзь Берасцейшчыны: зб. студэн. навук. прац. / рэд. рада: А.Ю.Бодак і інш. – Брэст, 2006 г.

Дыпломная праца складаецца з уводзінаў, 2 раздзелаў, падзеленых на падраздзелы, заключэння, спіса выкарыстанай літаратуры і дадаткаў.

Раздзел 1. Правядзенне калектывізацыі ў Ганцавіцкім раёне

ў 1939-1941 гг.

1.1 Усталяванне савецкай улады на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна

17-22 верасня ў выніку паходу Чырвонай Арміяй была занята Заходняя Беларусь. Да гэтага часу Польшча была захоплена немцамі і толькі асобныя польскія часткі аказвалі савецкім войскам супраціўленне. Асноўная частка насельніцтва Заходняй Беларусі сустракала савецкіх салдат хлебам-соллю.

19 верасня 1939 года быў апублікаваны “Загад аб арганізацыі Часовых упраў на тэрыторыі Заходняй Беларусі”(Загад №1 камандуючага войскамі Беларускага фронту ад 19 верасня 1939 г., г.Мінск). Па гэтаму загаду ва ўсіх гарадах на тэрыторыі, што занята Чырвонай Арміяй, да ўтварэння органаў улады прадугледжвалася стварыць Часовыя ўправы з прадстаўнікоў Чырвонай Арміі, мясцовага насельніцтва, на якія ўскласці кіраўніцтва адміністрацыйнай, гаспадарчай і культурна-асветніцкай дзейнасцю ў гэтых гарадах. У мястэчках і вёсках ствараліся сялянскія камітэты. У склад сялянскіх камітэтаў выбіраліся прадстаўнікі сярэднякоў, беднякоў, парабкаў. Прадстаўнікі Чырвонай Арміі, якія ўвайшлі ў склад Часовых камітэтаў, дапамагалі ў стварэнні атрадаў рабочай гвардыі і сялянскай міліцыі. Гэтыя атрады былі ўведзены загадам камандуючага Беларускамі фронтам №5 ад 21 верасня 1939 года.

Не чакаючы заканадаўчых актаў, сялянскія камітэты дзейлілі памешчыцкую і царкоўную зямлю. У выніку было ліквідавана памешчыцкае землеўладанне.

Часовыя ўправы і сялянскія камітэты дзейнічалі ў пераходны перыяд, гэта значыць з часу спынення дзейнасці польскай адміністрацыі і да канчатковага ўсталявання савецкай улады.

У складзе Часовых упраў былі партыйныя і савецкія работнікі, прысланыя з усходніх абласцей. Лічылася, што іх практыка партыйнай і дзяржаўнай дзейнасці была неабходна для арганізацыі новага эканамічнага і палітычнага жыцця народа. Па сутнасці, гэта было праявай недаверу савецкай ўлады да мясцовага насельніцтва. Усяго да 31 кастрычніка 1940 года ў Ганцавіцкі раён з усходніх абласцей было прыслана 179 работнікаў. З іх камуністаў і кандыдатаў у ВКП(б) было 90 чалавек, камсамольцаў – 81 чалавек, беспартыйных – усяго 8 чалавек [42, арк.114]. З гэтых прысланых 179 чалавек на партыйна-савецкай рабоце былі задзейнічаныя 35 чалавек, на судзебна-пракурорскай – 4 чалавекі. Прыслана ўсходнікаў у міліцыю і НКВС было 14 чалавек [7, арк.4-6].

Увогуле можна сказаць, што асноўны склад кіраўніцтва раёна ў многіх галінах гаспадаркі быў прысланы з усходніх абласцей. Напрыклад, з 4 калгасаў два ўзначальвалі выхадцы з усходу. Дырэктар МТС таксама быў не мясцовы. Прысланыя былі 7 дырэктароў лясной гаспадаркі, 3 – гандлю, 2 дырэктары школ і інш.

Найбольш пільна сачыла савецкая ўлада за надзейнасцю складу кадраў НКУС, і гэта не можа быць незразумелым, бо менавіта на гэты орган накладаліся абавязкі сачыць за непарушнасцю самой улады. Праўда і тут не абышлося без праліку. Справа ў тым, што першага кіраўніка Ганцавіцкага РА НКУС Дэміна Ф.І. давялося зняць з пасады і панізіць да оперупаўнаважанага “за провал работы и разложение”. На яго месца быў прызначаны Насільнікаў Г.Я., які “ликвидировал пьянку, которая была в РО НКВД, наладил дисциплину” [42, арк.100].

22 кастрычніка 1939 г. прайшлі выбары дэпутатаў на Народны сход Заходняй Беларусі. Чырвоная Армія не ўмешвалася ў падрыхтоўку і правядзенне выбараў, хача яе прысутнасць не магла не ўплываць на становішча ў краі. Палітычныя партыі, акрамя камуністаў, адкрыта ў выбарах не ўдзельнічалі і не асмелываліся заявіць аб сабе.

Народны сход Заходняй Беларусі пачаў работу 28 кастрычніка 1939 года ў Беластоку. На сходзе прысутнічала 926 дэлегатаў, сярод іх быў і прадстаўнік Ганцаўшчыны Антон Сцяпанавіч Клявец, якога абралі членам Паўнамоцнай камісіі сходу. Вось як апісвае гэтыя падзеі сам Антон Сцяпанавіч у аўтабіяграфіі, складзенай 25 ліпеня 1944 года: “До прихода Красной Армии в Западную Белоруссию мне пришлось работать по найму – батрачить у помещиков и купцов-лесопромышленников. По приходу Красной Армии в Западную Белоруссию я был выбран народом, оказавшим мне большое доверие, членом Уполномоченной комиссии Народного Собрания в г. Белосток, и оттуда был избран народным депутатом в Москву” [88].

На сходзе была прынята Дэкларацыя аб дзяржаўнай уладзе, якая абвясціла ўстанаўленне савецкай улады на ўсёй тэрыторыі Заходняй Беларусі. 29 кастрычніка 1939 года Народны сход прыняў Дэкларацыю аб уваходжанні Заходняй Беларусі ў склад БССР. Таксама была прынята Дэкларацыя аб канфіскацыі памешчыцкіх зямель. Уся зямля аб’яўлялася ўсенародным здабыткам, або дзяржаўнай уласнасцю.

2 лістапада 1940 года нечарговая 5-ая сесія Вярхоўнага Савета СССР першага склікання, выслухаўшы заяву Паўнамоцнай камісіі Народнага сходу Заходняй Беларусі, вырашыла ўключыць Заходнюю Беларусь у склад СССР з уз’яднаннем яе з БССР [96,стар.258].

Рэарганізацыя Часовых упраў пачалася адначасова са змяненнем адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу Заходняй Беларусі. Аднак стварэнне новых савецкіх органаў улады было завершана толькі ў канцы 1940 года. У канцы 1939 – пачатку 1940 гг. былі створаны таксама і партыйныя органы. Для іх арганізацыі накіроўваліся камуністы з усходніх абласцей.

У снежні 1940 года прайшлі выбары ў мясцовыя саветы дэпутатаў, якія і сфармавалі канчаткова новыя органы ўлады – Саветы. 24 сакавіка 1940 г. урачыста прайшлі выбары ў дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР і БССР. У іх прынялі ўдзел 19815 чалавек з 19827, што склала 99,9% [2, арк.10]. Для правядзення агітацыі сярод выбарцаў у Ганцавіцкім раёне было мабілізавана 371 чалавек, якія агітавалі, зразумела, за блок бальшавікоў і беспартыйных. Іншай жа агітацыі і не магло быць ва ўмовах паўстаўшага таталітарызму. Аднак выбары не ўдалося ўсё ж правесці без актывізацыі пратэставых настрояў. Як зазначылі партыйныя дзеячы Ганцавіцкага раёна, “на некоторых избирательных участках имелись враждебные вылазки польского панства” [2, арк.11].

Праявіліся гэтыя “вылазкі” ў розных варыяцыях, напрыклад, ва ўкідванні запісак у скрыні для бюлетэняў. Так калі была адчынена скрыня з бюлетэнямі на Малькавіцкім выбарчым участку №26, там была знойдзена цыдулка са словамі: “Дайце жыцця народу, бо іначай і ў Маскве не будзе вам месца, а не тое, што ў Заходняй Беларусі. Камуны не жадаем і быць не павінна”. У скрыні Ганцавіцкага участка знайшлі запіску з наступным тэкстам: “Пакуль не позна, уцякайце з Беларусі і вярніце нашы землі, свабоду і сонечныя дні. Мы вас, чырвоных катаў, карміць сваім хлебам не будзем”. Была знойдзена і такая запіска: “Камуны не жадаем і за бальшавікоў галасаваць не будзем”. Гэтыя запіскі былі перададзены ў раённае аддзяленне НКУС [4, арк.1-2].

Былі засведчаны факты, калі людзі праяўлялі адкрыты недавер да савецкіх выбараў і да кандыдатаў з блоку камуністаў-беспартыйных. Так, у вёсцы Будча Ганцавіцкага раёна Шпакоўская Вольга прыйшла на выбарчы ўчастак і са словамі: “няма чаго за іх галасаваць”, дэманстратыўна выкрасліла ўсіх кандыдатаў. На гэтым жа выбарчым участку пры падліку галасоў было выяўлена 75 галасоў супраць бальшавіцкіх кандыдатаў [5, арк.36].

Недапушчальна было, калі кандыдатамі ў дэпутаты станавіліся “антысавецкія элементы”. Так, кандыдатам ў дэпутаты Малькавіцкага сельсавета па ініцыятыве кулакоў быў выстаўлены Сідаровіч В.Я. [31, арк.249]. Аднак у выніку ён быў звязнены НКУС напярэдадні выбараў [5, арк.36].

Цікавымі з’яўляюцца звесткі аб складзе кандыдатаў у дэпутаты. Так, па Ганцавіцкаму раёну ў мясцовыя саветы дэпутатаў былі зарэгістраваныя кандыдатамі 36 чалавек. З іх 17 былі членамі камуністычнай партыі і камсамолу. 17 чалавек з 36 былі прыбыўшымі з усходніх абласцей [32, арк.36]. Гэта таксама сведчыць аб факце недаверу мясцоваму насельніцтву ў фармаванні мясцовых органаў улады.

Рэарганізацыі ў азначаны час падвергліся і прафсаюзы. Яны па сутнасці, ствараліся нанова, падводзіліся да стану прафсаюзаў СССР. У снежні 1939 года на прадпрыемствах і ва ўстановах прайшлі выбары мясцовых, цэхавых, а затым раённых, гарадскіх і абласных камітэтаў. Прафсаюзы арганізавалі спаборніцтвы, дамагаліся павышэння

прадукцыйнасці працы, паляпшэння культурнага абслугоўвання насельніцтва. Але абарона надзённых інтарэсаў працоўных адсоўвалася на другі план [96, стар.260].

Пры польскай уладзе тэрыторыя Ганцавіцкага раёна ўваходзіла ў склад Лунінецкага павета. Плошча павета складала 565,8 тыс гектараў, на яго тэрыторыі было 119 населеных пунктаў і вялікая колькасць хутароў. Усяго тут пражывала амаль 120 тысяч чалавек, прычым сельскага насельніцтва было 83 %. Згодна польскай статыстыцы на 1 ліпеня 1939 года з 21780 сялянскіх гаспадарак 13161 мелі зямлі ад 0,5 да 5 гектараў, што сведчыць аб пераважнай малаземельнасці сялян новадалучанай тэрыторыі [34, арк.50].

4 снежня 1939 г. Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР прыняў указ, згодна з якім было зацверджана ўтварэнне ў складзе БССР 5 новых абласцей: Баранавіцкай, Беластоцкай, Вілейскай, Брэсцкай, Пінскай. З утварэннем абласцей Часовыя ўправы былі рэарганізаваны ў абласныя, павятовыя і валасныя выканкамы.

У такіх умовах у канцы 1939 – пачатку 1940 гг. савецкія ўлады распрацоўваюць план раянавання Пінскай вобласці, у кантэксце якога 15 студзеня 1940 года Лунінецкі павет падзяляўся на 3 раёны, адным з якіх стаў Ганцавіцкі. Адначасова мястэчка Ганцавічы было пераўтворанае ў пасёлак гарадскога тыпу [99.стар.1].

Тэрыторыя новаўтворанага Ганцавіцкага раёна складала 2228 кв. кіламетраў, з насельніцтвам 35 351 чалавек. Нацыянальны склад насельніцтва раёна на пачатак 1940 года быў наступны:

- 1) беларусы – 28349 чалавек;
- 2) палякі – 4878 чалавек;
- 3) жыды – 1710 чалавек;
- 4) рускія – 257 чалавек;
- 5) украінцы – 89 чалавек;
- 6) іншых нацыянальнасцяў – 68 чалавек.

Насельніцтва мястэчка ў азначаны час складала 2655 чалавек. У Ганцавічах было 480 дамоў [34, арк.51].

12 кастрычніка 1940 года адбылося дзяленне раёна на сельсаветы. Было іх тады дванаццаць: Ганцавіцкі (у Ганцавіцкім раёне ёсць яшчэ і вёска Ганцавічы), Чудзінскі, Малькавіцкі, Кукаўскі, Лактышскі, Круговіцкі, Агарэвіцкі, Хатыніцкі, Навасёлкаўскі, Дзяніскаўскі, Люсінскі, Вяліка-Рожанскі [35, арк.5].

Такім чынам, можна сказаць, што Ганцавіцкі раён абавязаны сваім з’яўленнем менавіта савецкай уладзе, якая і вылучыла яго са складу Лунінецкага павета. Гэта аблягчала кіраванне тэрыторыяй Ганцаўшчыны і ўкараненне савецкай улады ў дадзеным рэгіёне.

Разглядаемы перыяд з’яўляецца часам змены ўлады. У гэты час на тэрыторыі Заходняй Беларусі (у тым ліку і ў Ганцавіцкім раёне) пачынае фармавацца партыйна-савецкі апарат, які вельмі хутка разрастаецца і атрымоўвае татальны кантроль над усімі сферамі жыцця грамадства.

Асаблівасцю фармавання новай улады з'яўляецца тое, што яна выбіралася-прызначалася не з мясцовага насельніцтва, а ў большасці прысылалася з усходніх рэгіёнаў. Гэта абумоўлена недаверам да мясцовых кадраў і іх нявартасцю ў справе сацыялістычных пераўтварэнняў.

1.2 Мерапрыемствы партыйных і дзяржаўных органаў па стварэнню калектыўных гаспадарак

У аграрным сектары Заходняй Беларусі, у тым ліку і Ганцаўшчыны, у міжваенны перыяд назіралася праблема сялянскага малазямелля, экстэнсіўнага развіцця і ручной працы. З другога боку, у заможныя гаспадаркі сталі трапляць рыначныя адносіны. Ранейшае разбурэнне абшчыны і разгарнуўшаяся хутарызацыя ўзмацнілі прыватнаўласніцкую псіхалогію сялянства. Таму абшчынны калектывізм на землях Ганцаўшчыны не адыграў значнай ролі.

Усталяваўшаяся восенню 1939 года савецкая ўлада сваю аграрную палітыку будавала на аснове гаспадарчай практыкі 20-30-х гг. ва ўсходніх абласцях БССР. Яна заключалася ў ліквідацыі буйнага землеўладання, ва ўсямернай падтрымцы пралетарскага і паўпралетарскага насельніцтва вёскі, у ажыццяўленні калектывізацыі сельскай гаспадаркі. Пры гэтым калектывізацыя складала аснову “сталінскай” эканамічнай мадэлі сацыялізму, якая склалася ў СССР у 30-я гады. Яна прадугледжвала аб’яднанне адзінаасобных сялянскіх двароў у вышэйшую форму вытворчай кааперацыі – калгасы і дзяржаўныя прадпрыемствы – саўгасы, якія з’яўляліся галоўнай крыніцай фарсіраванай індустрыялізацыі.

Пераход да сацыялістычных аграрных адносін пачаўся ў Ганцавіцкім раёне, як і ва ўсёй Заходняй Беларусі, з працэса надзялення зямлёй беззямельных і малазямельных сялянаў. Гэты крок гарантаваў савецкай уладзе не толькі моцную сацыяльную апору ў вёсцы, але і згладжваў маёмасную дыферэнцыяцыю вясковага насельніцтва. У ходзе падзелу памешчыцкіх, царкоўных і асадніцкіх зямель сяляне Заходняй Беларусі атрымалі 1 мільён гектараў зямлі, 33,4 тысячы кароў, 15,7 тысяч свіней, 14,1 тысяч коней. Вясной 1940 г. дзяржава выдала сялянству насенную ссуду – 8140 тон збожжа [81, стар.49].

Беззямельныя і малазямельныя сяляне Ганцаўшчыны атрымалі з прыходам савецкай улады 816 гектараў зямлі, 150 кароў, 53 кані [2, арк.3].

Аднак гэтыя меры не змаглі поўнасьцю вырашыць праблему сялянскага малазямелля і беднасці. 43,4 % двароў у заходніх абласцях мелі надзелы да 5 гектараў [81,стар.49]. Гаспадаранне на невялікіх надзелах зямлі з дапамогай прымітыўных прылад працы абумоўлівала цяжкую ручную працу сялян і стрымвала агульнае эканамічнае развіццё рэгіёна.

З восені 1939 года прадстаўнікі савецкай ўлады пачалі вывучаць сітуацыю ў заходнебеларускай вёсцы, пазіцыю сялянства да пытання калектывізацыі сельскай гаспадаркі. Партыйныя і савецкія дзеячы адзначалі, што сяляне Пінскага павета лічылі калгас гаспадаркай, падобнай сваёй структурай да памешчыцкай, а розніцу бачылі ў тым, што ўвосень ураджай павінен дзяліцца паміж членамі калгаса. У шматлікіх дакладных,

складзеных на базе папярэдняга аналізу сітуацыі ў вёсцы, была зроблена выснова : “Восенню 1940 г. можна будзе пайсці на арганізацыю нязначнай колькасці калгасаў на базе памешчыцкіх маёнткаў” [81, стар. 50].

Аднак заўвагі з месцаў улічаныя не былі. Ужо ў канцы 1939 г. быў арганізаваны калгас імя І.В.Сталіна ў вёсцы Дзяніскавічы Ганцавіцкага раёна. На 19 сакавіка 1941 г. у калгасе імя І.В.Сталіна было 274 гаспадаркі. З іх сярэдняцкіх было 212, бядняцкіх – 56, батрацкіх – 2, кулацкіх – 4 [10, арк.27]. У матэрыяльным плане калгас імя І.В.Сталіна быў забяспечаны вельмі дрэнна. Аб гэтым сведчыць тое, што атрыманая ў траўні 1940 года аўтамашына прастойвала больш году з-за адсутнасці гаруча-змазачных матэрыялаў [10, арк.19]. З прамысловых прадпрыемстваў у калгасе імя І.В.Сталіна меліся лесазабуд і паравы млын [35, арк.5].

У пачатку 1940 г. пачалася арганізацыя калгаса імя У.І.Леніна ў вёсцы Вялікія Круговічы, які ўзначаліў мясцовы жыхар Заяц Андрэй [98, стар.121]. Аднак у сваім стварэнні ён прайшоў складаны шлях бюракратычных перашкод. Справа ў тым, што яшчэ ў лютым 1940г. на імя Ганцавіцкага райкаму было пададзена больш 50 заяў жыхароў вёскі Вялікія Круговічы з просьбай арганізацыі тут калгаса. Чамусьці Ганцавіцкія партыйныя і савецкія органы не падхапілі гэтую ініцыятыву і калгас утвораны не быў. Прайшло 6 месяцаў, і за гэты час другі раз тымі ж грамадзянамі было пададзена 37 заяў. Але і цяпер райкам і райвыканкам ніякага адказа не давалі. У такіх умовах 18 жніўня 1940г. дырэктар МТС Бубліс вырашыў пад сваю адказнасць арганізаваць калгас без санкцый райкама і райвыканкама. На арганізацыйным сходзе выявілі згоду ўступіць у калгас 26 гаспадарак, але пры правядзенні абагульнення маёмасці 7 гаспадарак адмовіліся і выйшлі з калгаса. Афіцыйна калгас быў аформлены і зацверджаны райвыканкамам толькі ў студзені 1941 г., атрымаўшы імя У.І. Леніна. Такім чынам, засталася ў калгасе імя У.І.Леніна 19 гаспадарак. Яны ў 1940 годзе засеялі 26 гектараў азімага збожжа, накілі каля 700 пудоў сена. Было абагульнена 5 коней, 2289 кг насеннага збожжа, 10483 кг бульбы. Меліся ў калгасе 4 вазы, 4 саней, 5 плугоў. Калгасу былі перададзены пабудовы быўшай гміны – канюшня, хлёў, склад. Абласнымі ўладамі калгасу былі перададзены 5 пар валоў [37, арк.47-48].

Сакратар Пінскага абкама Шапавалаў так тлумачыў гэтую сітуацыю: раённыя ўлады наўмысна не ішлі на арганізацыю калгаса адразу пасля падачы заяў таму, што яны чакалі яшчэ большага прытока заяў. Гэта, у сваю чаргу, патрэбна было для таго, каб прадаставіць абкаму лепшыя паказчыкі раёна ў справе арганізацыі калгасаў. Таму і ўзнікла такая парадаксальная сітуацыя, калі дзеля лепшых вынікаў калектывізацыі раённыя ўлады доўга цягнулі з арганізацыяй гэтага калгаса.

Апошнім да Вялікай Айчыннай вайны ў Ганцавіцкім раёне быў арганізаваны калгас імя В.М.Молатава вясной 1940 г. у вёсцы Чудзін. У яго склад увайшлі 297 сялянскіх гаспадарак [2, арк. 12].

Усяго ў пяці заходніх абласцях у маі 1940 года было 430 калгасаў, якія аб'ядналі 23,2 тысячы сялянскіх гаспадарак. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны калгасы аб'ядналі 6,7 % сялянскіх двароў. Сярэдні памер калгасаў склаў 46 двароў і 26 гектараў зямлі [81, стар.51]. Гэтыя дадзеныя сведчаць, што ў перадваенныя гады ў заходніх абласцях Беларусі масавая калектывізацыя не была праведзена. Да таго ж дынаміка калгаснага будаўніцтва была большай, чым дынаміка ўступлення ў калгасы новых сялянскіх гаспадарак, што сведчыла аб тым, што калгасы пераважна былі малаколькаснымі. Так, на 19 сакавіка 1941 г. у калгас імя У.І.Леніна Ганцавіцкага раёна ўваходзіла 20 сялянскіх гаспадарак [10, арк. 29].

Карысць ад калектывізацыі мелі ў першую чаргу маламаёмасныя жыхары вёскі. Таму не дзіўна тое, што асновай многіх калгасаў сталі беднякі. Так, у вышэйзгаданым калгасе імя У.І.Леніна Ганцавіцкага раёна па стану на 19 сакавіка 1941 г. з 20 гаспадарак 13 былі бядняцкімі і 7 сярэдняцкімі [10, арк. 29]. Калгас імя “17 верасня” Ганцавіцкага раёна быў створаны ў канцы 1939 г. з 16 сярэдняцкіх і 13 бядняцкіх гаспадарак [10, арк.28].

Цікава тое, як праходзіла ўступленне сялян у калгасы. У Заходняй Беларусі больш чым трэцяя частка жыхароў былі непісьменнымі. Таму большая частка заяў аб уступленні ў калгас складаліся калектыўна па прапанаванаму ўзору. Але не заўсёды гэтыя заявы збіраліся з сялян добрасумленным шляхам. Было і такое, што партыйнымі функцыянерамі завышаліся лічбы жадаючых уступіць у калгас. Напрыклад, 8 красавіка 1940 г. сакратар Ганцавіцкага РК КП(б)Б Бейненсон З.К. у дакладзе на адрас Пінскага абкама паведамляе, што да гэтага часу ў раёне паступіла 1502 заявы аб арганізацыі калгасаў з агульнай колькасці сялянскіх гаспадарак 6423, што складала 24,8 % [2, арк.12]. Аб тым што гэтыя лічбы былі неабгрунтаваны, сведчаць не вельмі шпаркія тэмпы калектывізацыі ў раёне і тое, што да Вялікай Айчыннай вайны ў Ганцавіцкім раёне былі арганізаваны толькі 4 калгасы.

Але дзяржава вельмі актыўна прапагандавала калгасную сістэму, граючы на псіхалагічных асаблівасцях сялянства. На працягу многіх стагоддзяў у псіхалогіі сельскага працаўніка склалася адчуванне пакоры, нават страху перад уладай. Былі шырока задзейнічаны друк, радыё, лекцыйная і іншыя віды агітацыі. Асобныя партыйныя работнікі нават прапаноўвалі не паказваць у газетах «плохие стороны восточных колхозов» [81, стар.52].

Пры правядзенні калектывізацыі ў заходнебеларускай вёсцы мелі месца парушэнні прынцыпа дабраахвотнасці. Гэта адбілася ў фактах ігнаравання Устава сельскагаспадарчай арцелі, у пагрозях прымяніць зброю ці ў тым, што сялян сілай застаўлялі абагульняць жывёлу, насенне, сельскагаспадарчыя прылады. Канешне, такая практыка асуджалася вышэйстаячымі партыйнымі органамі. Так, у красавіку 1940 г. выйшла пастанова ЦК КП(б)Б “Аб памылках Пінскага і іншых райкамаў КП(б)Б і райвыканкамаў пры арганізацыі калгасаў”. Але, асуджаючы метады

правядзення калектывізацыі на слове, партыйна-савецкі апарат на практыцы заахвочваў партыйных і савецкіх работнікаў фарсіраваць тэмпы калектывізацыі.

Пры арганізацыі калгасаў не абыйшлося без рэпрэсій. Падчас стварэння калгаса імя І.В.Сталіна 16 сем'яў жыхароў вёскі Дзяніскавічы былі сасланыя ў Сібір. У іх ліку былі ляснікі Навум Карпеня, Яўхім Берташ, механік лесапільнага завода С.А.Карпеня. За адмову стаць брыгадзірам сельгасарцелі тры тыдні прасядзеў у Картуз-Бярозаўскай турме Георгій Андрэевіч Пупач [98, стар 121].

Непазбежным вынікам перагібаў і памылак стаў выхад часткі сялян з калгасаў. Так, калі на 8 красавіка 1940 г. у калгасе імя І.В.Сталіна Ганцавіцкага раёна было 305 сялянскіх гаспадарак, то на 19 сакавіка 1941 г. іх ужо менш – 274 [10, арк.26].

Недастатковая арганізацыйная работа мясцовых партыйна-савецкіх органаў, адсутнасць у сялян дакладнага ўяўлення аб структуры і функцыянаванні калектывных гаспадарак прыводзілі да з'яўлення “ілжэкалгасаў”. Такімі лічыліся тыя сельскагаспадарчыя арцелі, у якіх меліся кулацкія двары, здавалася ў арэнду зямля, ажыццяўлялася сувязь з прыватным сектарам.

Пры зборы заяў з насельніцтва аб уступленні ў калгас нярэдка прымяняліся прамыя фальсіфікацыі. Напрыклад, у сакавіку 1940г. агітатарамі было сабрана 258 заяў жыхароў вёскі Будча Ганцавіцкага раёна аб арганізацыі калгаса. Агульная колькасць гаспадарак на той час у вёсцы была 262. Гэта значыць, што амаль уся вёска пагадзілася ўступіць у калгас. Але цікава, як разгортваліся падзеі далей. Быў скліканы сход, і калі на ім загаварылі аб арганізацыі калгаса, амаль усе адмовіліся, жадаючых засталася менш 50 чалавек. Такім чынам калгас тут арганізаваны не быў. Аналагічная сітуацыя была і ў вёсцы Яскавічы, дзе з пададзеных 137 заяў адмовіліся ад арганізацыі калгаса 110 чалавек [5, арк.9].

29 сакавіка 1941г. у Ганцавіцкім раёне была здзейснена спроба арганізацыі калгаса імя С.М. Кірава з 19 гаспадарак хутароў Калонія Агарэвіцкага сельсавета. Калгас арганізаваны не быў, бо ўсе сяляне, за выключэннем траіх, не захацелі абагульняць маёмасць. Прычынай гэтага партыйныя ўлады лічылі тое, што ў лік калгаснікаў патрапілі “хозяйства кулацко-зажиточные, бывшие солтысы и другие”. Інструктар Ганцавіцкага РК КП(б)Б Малчан прыводзіць наступны спіс “антысавецкіх элементаў”, якія на яго думку наступным чынам перашкаджалі арганізацыі гэтага калгаса:

- 1) Мяцельскі Уладзімір, быўшы солтыс, які на арганізацыйным сходзе дабіваўся, каб яго выбралі старшынёй.
- 2) Гарбач Аляксандр, быўшы валасны пісар, быў выбраны старшынёй, але праз 2 дні быў заменены іншым і пасля гэтага адмовіўся зусім ад калгаса.

- 3) Пісарык Рыгор, меў 15 гектараў зямлі, 5 кароў. На сходзе заявіў: “Вашы закон і Канстытуцыя кажуць аб добраахвотным уступленні ў калгас, а нас прымушаюць, таму я ў калгас не пайду”.
- 4) Санько, які быў солтысам увесь час да прыходу Чырвонай Арміі, меў сувязь з польскай дэфензай, таксама быў прыняты ў калгас.
- 5) Вітко таксама падаў заяву на ўступленне ў калгас. Вядома, што яго брат Вітко Мікалай быў членам беларускай грамады [13, арк.1-2].

Такім чынам, як справядліва адзначыў інструктар Ганцавіцкага райкама Малчан, гэты калгас быў арганізаваны толькі на паперы.

Цікавым пытаннем з’яўляецца тое, як праходзіла абагульненне сялянскай маёмасці ў калгасах. Зразумела, што не ўсе сяляне пагаджаліся аддаваць сваю маёмасць у калгасы. Таму яны часта перадавалі яе сваім сваякам. Так, Глеб Філіп, уступаючы ў калгас імя І.В.Сталіна, аддаў жонцы свайго брата каня, малацілку і некаторыя іншыя сельскагаспадарчыя прылады [31, арк.120]. Адразу пры арганізацыі калгаса імя І.В.Сталіна з 300 гаспадарак пагадзіліся абагульняць маёмасць толькі 200. На красавік 1940 г. у калгасе імя В.М.Молатава было абагульнена толькі 17 коней, а сельскагаспадарчыя прылады і насенне абагульнілі толькі 80 з 297 гаспадарак. 2 красавіка 1940 года сялянамі былі забраны назад некалькі коней, аднак яны былі вернуты назад [5, арк.9].

Па пытанню калектывізацыі сельскай гаспадаркі сярэдняя частка вёскі выказвалася недаверліва. Прычынай гэтаму была не толькі прыватнаўласніцкая псіхалогія, якая фарміравалася на працягу стагоддзяў, але і розныя чуткі, сведчанні відавочцаў, якія пабывалі ва ўсходніх абласцях БССР. Так, напрыклад, жыхар вёскі Хатынічы Наумчык Іван Андрэевіч ў сакавіку 1941 г. заявіў, што ва ўсходніх абласцях калгаснікі галадаюць і таму ён у калгас ніколі не пойдзе [37, арк.108]. Вясной 1940 жыхары вёсак Будча і Яськавічы Ганцавіцкага раёна пры спробе арганізаваць тут калгас заявілі, што ў іх вёсках былі людзі з усходніх абласцей, якія распавядалі аб тым, што там калгаснікі галадаюць, не атрымоўваюць прадуктаў і кармоў для жывёлы. Вось як пракаментавалі гэта першы сакратар Ганцавіцкага райкама З.К.Бейненсон: «Намi установлено, что с бывших приграничных деревень Краснослободского района сюда приходят неизвестные люди и проводят контрреволюционную агитацию. Связываясь с попами, солтысами и другими классово-чуждыми элементами они проводят враждебную работу, направленную на развал колхозов» [5, арк.9].

Сярэднія занялі пазіцыю чакання. Яны часцей глядзелі на беднякоў без павагі, лічачы такіх людзей пазбаўленымі жыццёвай хваткі. Ідэя калектывізацыі сельскай гаспадаркі асацыявалася ў сярэднюю са стратай зямлі як асноўнага сродка існавання.

Заможныя сяляне (кулакі) рашуча сталі на шлях антыкалгаснай прапаганды і арганізацыі супраціву савецкай уладзе, ратуючыся ад экспрапрыяцыі маёмасці і рэпрэсій. Кулакі разпускалі чуткі аб

абагульненні адзення і іншай асабістай маёмасці, аб тым, што дзяржава забірае ўсё збожжа ў калгасаў, што ў калгасы ўступаюць толькі гультай.

Савецкай уладай праводзілася праца па выяўленні ў ліку калгаснікаў асоб, якія патраплялі пад азначэнне “класавых ворагаў” – кулакоў, солтысаў і інш. Напрыклад, дзякуючы пільнасці інструктара Ганцавіцкага РК КП(б)Б Малчана 13 лютага 1941 г. з калгаса імя І.В.Сталіна быў выключаны кулак, які падрываў асновы сацыялістычнага ладу гэтай сельгасарцелі – Аляксейчык Іосіф Карлавіч. Малчан здолеў выкрыць тое, што Аляксейчык спрабаваў падпаліць калгасны млын і агітаваў супраць савецкай улады. Матэрыялы аб гэтым былі перададзены ў раённы НКВС. Разам з Аляксейчыкам былі выключаны Зялёнка Рыгор Васільевіч і Зялёнка Іван Рыгоровіч [14, арк.3]. На 19 сакавіка 1941 года ў складзе калгаса імя І.В.Сталіна засталіся яшчэ 5 кулацкіх гаспадарак і 9 гаспадарак быўшых солтысаў.

Гэтых асоб у сваёй дакладной выкрываў інструктар сельгасаддзела Пінскага абкама Хайцін. Ён жа называе таксама 8 кулакоў і быўшых солтысаў у калгасе імя В.М.Молатава, 2 – у калгасе “17 верасня”, 2 – у калгасе імя У.І.Леніна [10, арк.25-29].

У калгасе “17 верасня” у жніўні 1940 года была выяўленая “контррэвалюцыйная група, якая праводзіла работу па разлажэнні калгаса”. У выніку зняволеннем былі пакараныя кулак Валуйчык і быўшы солтыс Дзямідчык [11, арк.22].

Надзвычайным здарэннем было, калі ў кіраўніцтва калгаса абіраліся не тыя людзі, якіх хацелі там бачыць раённыя ўлады. 21 красавіка 1941 года інструктар Ганцавіцкага райкама Працко паведамляе, што членам праўлення калгаса імя У.І.Леніна быў абраны быўшы солтыс Гайдукевіч Адам Максімавіч. Пры гэтым, мелася на ўвазе, што гэта рэзультат недагляду за калгасам з боку партыйных органаў [6, арк.31].

Прааналізаваўшы сацыяльны склад калгаснікаў, можна сцвярджаць, што калгасы мелі батрацка-бядняцкі характар. На 1 кастрычніка 1940 г. такімі ў заходніх абласцях былі 57,6 % гаспадарак [81, стар.55]. Калектыўны сектар у перадваення гады займаў нязначнае месца ў агульным аб’ёме сельскагаспадарчай вытворчасці. Калгасы, якія ствараліся, былі нізкарэтабельныя, таму што іх аснову складалі гаспадаркі, якія не мелі коней і кароў. Нездавальняючай была і арганізацыя працы. У пастанове СНК БССР і ЦК КП(б)Б ад 22 чэрвеня 1940 г. “Аб арганізацыйна-гаспадарчым умацаванні калгасаў у заходніх абласцях Беларусі” адзначалася, што сельскагаспадарчым арцелям не аказана дапамога ў вылічэнні нормаў выпрацоўкі. Падкрэслівалася і тое, што ў калгасах адсутнічала сістэма працоўнага ўліку.

Нормы выпрацовак, якія прысылаліся зверху, не заўсёды ажыццяўляліся калгаснікамі. Так, 14 лютага 1941 г. на паседжанні бюро Пінскага абкама абмяркоўвалася тое, што ў калгасе імя В.М.Молатава з 430 працаздольных выпрацавалі менш 50 працадзён 131 калгаснік. Падобная сітуацыя была і ў калгасе імя І.В.Сталіна, дзе з 651 чалавека 82

выпрацавалі менш 50 працадзён. Па меркаванню кіраўніцтва абкама дадзеныя факты сведчаць аб “засоренности колхозов кулаками и другими массово-враждебными элементами” [36, арк.105].

Становішча калгасаў было цяжкім. Аб гэтым можа сведчыць той факт, што не ўсе калгасы мелі нават неабходныя гаспадарчыя пабудовы. З-за адсутнасці кароўнікаў і стайні ў калгасе імя І.В.Сталіна, жывёла ў лютым 1941 года знаходзілася ў асабістых хлявах калгаснікаў [37, арк.60].

Складанай праблемай было кадравое забеспячэнне калектывізацыі. Як правіла, першыя кіраўнікі калгасаў доўга не затрымліваліся на сваіх пасадах. Прычынай гэтага з’яўляецца тое, што савецка-партыйныя органы не давяралі мясцовым кадрам і падыходзілі да гэтага з класавым ухілам. Напрыклад, першым старшынёй калгаса імя 17 верасня ў вёсцы Раздзялавічы стаў Анісімаў Іосіф Міхайлавіч. Але ён быў зняты з пасады і аддадзены пад суд. НКУС выявіў, што раней ён быў балахоўцам (г.зн. удзельнікам нацыянал-вызвольнага руху пад кіраўніцтвам генерала Станіслава Булак-Балаховіча) [10, арк.28].

У кнізе “Памяць” аб гэтым не ўзгадваецца. Там пішуць, што ўзначаліў калгас ураджэнец Масквы Кузьмін Р.Я. [98, стар.121]. Хутчэй за ўсё Кузьмін Р.Я. быў абраны пасля зняцця Анісімава І.М.

Першым старшынёй калгаса імя І.В.Сталіна ў вёсцы Дзяніскавічы быў мясцовы жыхар Глеб Р.Ф., яго намеснікам – Сукач М.В. Старшынства Глеба Р.Ф. было непрацяглым, праз некалькі месяцаў яго змяніў былы ленінградскі рабочы М.М.Мінчонак. Не было даверу ў партыйнай арганізацыі і да намесніка старшыні калгаса імя І.В.Сталіна Сукача М.В. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчыць дакладная запіска партінфарматара Малчана ад 10 кастрычніка 1940г., у якой паведамляецца, што Сукач М.В. “раньше имел тесную связь с польской полицией” [11, арк.40].

Такая ж сітуацыя з кіруючымі кадрамі была і ў калгасе імя В.М.Молатава, дзе да 14 лютага 1941г. на працягу 10 месяцаў змяніліся 3 старшыні. Прычына гэтага, паводле абкаму, у тым, што райкам і райвыканкам Ганцавіч “не изучали серьезно и не помогали колхозным кадрам в их работе” [36, арк.106]. Гэта значыць, што раённыя ўлады не дагледзелі як у кіраўніцтва калгаса патрапілі нядобранадзейныя людзі.

Трэба таксама адзначыць, што партыйныя ўлады не вельмі давяралі мясцовым кадрам, яны лічылі іх нявопытнымі ў плане пераводу жыцця на сацыялістычны лад. Таму у гэты час вялікі працэнт вышэйшых партыйных і савецкіх пасадаў займалі работнікі, прысланыя з усходніх абласцей. Так, напрыклад, на вышэйшыя пасады Ганцавіцкага раёна па стану на сярэдзіну 1940 г. былі прысланыя 179 чалавек. Сярод іх былі і 2 старшыні калгасаў [7, арк.4-6].

Цікавым з’яўляецца пытанне аб аплаце працы калгаснікаў. Даследчык Васілючык М.В. у сваім артыкуле [83, стар.185] паведамляе аб тым, што ў адным з калгасаў Пінскай вобласці ў 1940 годзе за працадзень было выдадзена па 5 кг збожжа, 5 кг фуража, 10 кг бульбы, 50 г мёду і 2 рублі грашыма. Аднак нельга сцвярджаць, што ўсе калгаснікі атрымлівалі

такую плату за сваю працу ў той час. 25 студзеня 1941 года ў сваім дакладзе сакратар Ганцавіцкага райкама прыводзіць іншыя дадзеныя аб аплаце. З гэтых дадзеных вынікае, што калгаснікі Ганцаўшчыны ў сярэднім за працадзень атрымалі па 1,150 кг збожжа, 2,5 кг фуража, 17 кг бульбы, і 70 капеек грашыма [3, арк.21]. Аднак і гэтыя дадзеныя могуць быць завышанымі.

У справе ўмацавання калгасаў і развіцця сельскай гаспадаркі важнае значэнне мела пастанова СНК СССР і ЦК ВКП(б) ад 16 сакавіка 1940 г. “Аб арганізацыі дзяржаўных машынна-трактарных станцый у заходніх абласцях УССР і БССР”. Яно было выклікана адсутнасцю ў вёсцы сельскагаспадарчай тэхнікі для апрацоўкі зямлі. Планавалася на базе памешчыцкіх маёнткаў стварыць 101 машынна-трактарную станцыю, перакінуўшы туды да 1 красавіка 500 калёсных трактароў [81, стар.56]. Перад МТС стаяла задача аказання дапамогі калгасам і адзінаасобным гаспадаркам у апрацоўцы зямлі і, канешне, прапаганды калектывізацыі сельскай гаспадаркі.

У 1940 годзе была створана МТС і ў Ганцавіцкім раёне ў вёсцы Вялікія Круговічы. Станцыя налічвала 9 трактароў і адзін прычэпны збожжаўборачны камбайн. У сваёй працы МТС сутыкнулася з вялікімі цяжкасцямі – не хапала паліва, тэхніка вельмі часта патрабавала рамонт. Напрыклад, на 30 снежня 1940 г. прастойвалі 7 трактароў з 9, якія былі ў наяўнасці [6, арк.12]. Яшчэ па праекту станцыі планавалася перадаць 3 жылыя дамы ў быўшай сядзібе. У іх планавалі размясціць кантору і размясціць 7-8 работнікаў разам з іх сем’ямі [31, арк.14]. Аднак ужо 15 ліпеня 1940 года звярталася ўвага на тое, што бытавыя ўмовы жыцця трактарыстаў вельмі дрэнныя. Прыбыўшыя трактарысты-мужчыны былі паселены разам з жанчынамі, былі неарганізаваны ўмовы іх жыцця – адсутнічалі мыла, рушнікі і іншыя неабходныя рэчы. У выніку ўсяго гэтага трактарысты кінулі МТС і з’ехалі [40, арк.100].

Аднак, нягледзячы на ўсе цяжкасці, з якімі сутыкнулася Ганцавіцкая МТС, з усіх станцый Пінскай вобласці ў 1940 г. толькі 2 выканалі свае вытворчыя планы, у іх ліку – Ганцавіцкая [37, арк.59].

Востра стаяла праблема кадравага забеспячэння МТС. У Пінскай вобласці па стану на 3 снежня 1940 г. было 11 машынна-трактарных станцый, якія мелі 104 трактары. Трактарыстаў у азначаны час было 133 чалавек, у тым ліку мясцовых – 94, з усходніх абласцей – 39 [31, арк.268]. Таму 9 студзеня 1941 г. у Ганцавіцкім раёне былі арганізаваны кароткатэрміновыя курсы падрыхтоўкі трактарыстак пры МТС, на якіх займаліся 10 чалавек. Аднак, як зазначыў сакратар Пінскага абкама па кадрам М.Зайцаў «в результате несерьезного отношения со стороны руководителей МТС, райкомов ЛКСМБ и РК КП(б)Б на курсах получился отсев 7 девушек и курсы прекратили работу». Таму, пасля ўказання абкама 20 лютага 1941 г. у калгасе імя І.В.Сталіна былі арганізаваны другія курсы трактарыстак, на якіх займаліся 14 чалавек [37, арк.94].

Машынна-трактарныя станцыі з'яўляліся не толькі зброяй тэхнічнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі, але і дадатковым каналам атрымання таннай прадукцыі для дзяржавы, таму што іх праца аплочвалася натуральна. Так, напрыклад, за ўспашку 1 гектара зямлі калгаснік або адзінаасобнік павінен быў сплаціць 50-70 кілаграмаў збожжа, або 560-700 кілаграмаў бульбы. За малацьбу трэба было аддаць 5 % ад намалочанага [81, стар.57]. Пры гэтым, кошт паслуг МТС для адзінаасобнікаў быў на 20-35 % вышэй, чым для калгасаў. Аднак і калектывныя гаспадаркі не спяшаліся заключаць дамовы з МТС па прычыне некаснай працы трактарыстаў і высокай аплаты за працу. На 1 ліпеня 1940 г. у Пінскай вобласці не абслугоўваліся машынна-трактарнымі станцыямі 24 % калгасаў [81, стар.58].

У першай палове 1940 года ў заходнебеларускіх абласцях на землях некаторых буйных памешчыцкіх маёнткаў па ініцыятыве ў асноўным батракоў пачалі арганізоўвацца саўгасы. У параўнанні з калгасамі іх было менш і яны з'яўляліся своеасаблівымі фабрыкамі сельскагаспадарчай прадукцыі і цэнтрамі больш высокай культуры земляробства. Яны фінансаваліся лепш і больш падтрымліваліся чым калгасы і павінны былі з'яўляцца прыкладам паспяховасці калектывізацыі.

У Пінскай вобласці да нападу Германіі на СССР быў адзін саўгас. Ён быў арганізаваны ў сярэдзіне 1940 года ў в. Агарэвічы Ганцавіцкага раёна ў быўшым панскім маёнтку. 28 чэрвеня 1940 г. наркам саўгасаў БССР Галадушка прызначыў дырэктарам саўгаса “Агарэвічы” М.Я.Тарацько [8, арк.3]. Пры арганізацыі гэтага саўгаса было запланавана, што ён будзе мець жывёлагадоўчы ўхіл. Згодна з вынікамі ўліку жывёлы ў раёне, праведзеным 1 ліпеня 1940 года, саўгас меў 45 коней, 265 галоў буйной рагатай жывёлы і 66 свіней. Для параўнання можна зазначыць, што ўсе тры калгасы Ганцавіцкага раёна на той час мелі ўсяго 340 коней, 329 галоў буйной рагатай жывёлы і 115 свіней [9, арк.1]. Зразумела, што за месяц саўгас змог дабіцца такіх вынікаў толькі пры дапамозе дзяржавы.

Аднак, нягледзячы на такую добрую пачатковую базу, якую меў саўгас, ужо вельмі хутка пачаліся нараканні на тое, як ідуць у ім справы з боку партыйнага кіраўніцтва раёна і вобласці. Ужо ў чэрвені 1940 г. сакратар Ганцавіцкага РК КП(б)Б Скітовіч на пленуме абкама заяўляе аб нейкіх “вопиющих безобразиях, допущенных в этом хозяйстве” [30, арк.28]. 26 лістапада 1940 г. сакратар Пінскага абкама Мінчэнка канстатуе факт, што стан пагалоўя жывёлы ў саўгасе “Агарэвічы” “поставлен преступно халатно”, у выніку чаго сярод жывёлы распаўсюджаны розныя эпідэмічныя захворванні, жывёла не забяспечана кармамі, вадаёмамі, уцяплёнымі будынкамі, толькі за лістапад з-за недахопу ежы загінулі 4 цяляці і 2 каровы [33, арк.46]. Ужо 6 снежня 1940 г. першы сакратар Ганцавіцкага райкама З.К.Бейненсон паведамляе, што ў выніку прынятых мер падзёж жывёлы ў саўгасе спыніўся, палепшыліся бытавыя ўмовы жыцця працаўнікоў гаспадаркі: адрамантаваны інтэрнат, арганізаваны клуб, будуецца лазня [33, арк.45].

Аднак на гэтым справа ня скончылася, таму што ўжо ў лютым 1941 года абкам ізноў мае звесткі аб тым, што справы ў саўгасе ідуць ня лепшым чынам: жывёла адкормлена ніжэй сярэдніх нормаў, кармамі саўгас не забяспечаны, сена дрэннае [41, арк.88].

У такіх умовах надзеі партыйных і дзяржаўных уладаў на аўтарытэтнасць у справе калектывізацыі і на дасягненне перадавых паказчыкаў саўгаса ў вёсцы Агарэвічы не спраўдзіліся ў поўнай ступені, хаця і нельга сцвярджаць, што саўгас быў поўнаццю стратным прадпрыемствам.

Такім чынам, сельская гаспадарка Заходняй Беларусі, у тым ліку і Ганцавіцкага раёна перажывала змены, якія былі звязаны з пераходам на сацыялістычны лад жыцця. Аднак распачаўшаяся калектывізацыя, падтрыманая бядняцка-батрацкім насельніцтвам і не прынятая заможнымі жыхарамі вёскі, так і не была завершана ў перадваенны перыяд. Гэтага не адбылося нават нягледзячы на цэлую сістэму палітычнага і эканамічнага ўздзеяння на сялянства

1.3 Формы сялянскага землекарыстання і падатковая палітыка

Па дадзеным народнага камісарыята земляробства БССР, безземельныя і малаземельныя сяляне заходніх абласцей рэспублікі атрымалі ў 1939 – 1940 гадах 430982 гектары ворыўнай зямлі з быўшых памешчыцкіх і асадніцкіх уладанняў [81, стар.58]. Сяляне Ганцавіцкага раёна атрымалі 816 гектараў зямлі [38, арк.36].

Што тычыцца зямлі выселеных асаднікаў і працаўнікоў лясной аховы, якая засталася пасля дэпартацый, то большая яе частка перайшла ў фонды аблвыканкамаў для выдзялення калгасам і саўгасам. У тых выпадках, калі калектыўныя гаспадаркі не маглі скарыстаць гэтую зямлю, Наркамат земляробства БССР дазваляў перадаваць яе адзінаасобным гаспадаркам. Але восенню зямля зноў вярталася ў фонд аблвыканкама. Такім чынам, канфіскаваная зямля разглядалася ў якасці стымула для аб'яднання адзінаасобнікаў у калгасы [1, арк.49].

22 красавіка 1941 года выйшла пастанова Пінскага аблвыканкама і абкама “Аб устанаўленні максімальных нормаў землекарыстання”. Паводле гэтай пастановы адрэзаліся зямлі ў сялянскіх гаспадарак, якія мелі больш за 15 гектараў зямлі. Не адрэзаліся зямлі ў тых гападарак, якія мелі сям'ю 8-10 чалавек і апрацоўвалі яе самі. У выніку выканання гэтай пастановы ўжо на 20 мая 1941 года ў Ганцавіцкім раёне былі выяўлены 164 гаспадаркі, надзелы якіх пераўзыходзілі норму землекарыстання. З іх 97 гаспадарак былі зацверджаны да адрэзання зямлі агульнай плошчай 804 гектары. З гэтай зямлі 91 га было перададзена калгасам, таксама былі надзелены 10 безземельных і 121 малаземельных гаспадарак. Па гэтай пастанове забіраліся і зямлі, якія былі занятыя лясамі. Так, напрыклад, у жыхара Лактышоўскага сельсавета Тарантовіча Канстанціна 10 га лесу адышлі ў карыстанне лясоў дзяржаўнага фонда [12, арк.52, 55].

Часткова адрэзаліся зямлі невысокай якасці. Гэта значыць, што сялянам пакідалі больш за 15 гектараў зямлі, калі тая зямля была не вельмі добрай якасці. Рабілася так для таго, каб не ставіць гэтыя гаспадаркі ў роўныя ўмовы з іншымі. Справа ў тым, што пакідаючы больш зямлі савецкія ўлады абкладалі гэтых сялян і шмат большымі падаткамі. Так, у Ганцавіцкім раёне пакінулі больш за 15 гектараў зямлі 20 кулацкім гаспадаркам. У іх адрэзалі 192, а пакінулі 533 гектараў [38, арк.42, 44-45].

Зразумела, што гэтая пастанова выклікала ў сялян абурэнне. Жыхар вёскі Круговічы Ганцавіцкага раёна Муха Мікалай заявіў: “У мяне адрэзалі зямлю з-за дэпутата сельсавета Мухі Пелагеі Фёдараўны, таму што яна жыве па суседству са мной і аб гэтым ведае і я ёй гэтага не забуду да канца свайго жыцця. Я гэтую зямлю купіў, а яе забралі, цяпер хіба павесіцца засталася”. З гэтай жа вёскі Лелес Вікторыя (яе муж «изъят» НКУС) заявіла: “У мяне зямлю забралі для калгаса, але калгаснікі ёй не наядуцца, былі і будуць галодныя” [38, арк.36].

Дзяржава разглядала калгасы ў якасці крыніц сродкаў для развіцця прамысловасці, якія паступалі ў бюджэт у форме абавязковых паставак. Пачынаючы з ураджаю 1940 г., яны налічваліся не ад аб'ёму сабранага ўраджаю ці выгадаванай жывёлы, а ад колькасці зямельнай плошчы, уключна з лугамі, сенажацямі, пашамі і агародамі. Гэта выклікала факты хавання зямлі сялянамі ад уліку каб менш сплочваць падаткаў. Так, у Чудзінскім сельсавеце 5 гаспадарак схавалі ад уліку 102,5 га зямлі [30, арк.88]. Нормы абавязковых паставак для сельгасарцеляў, якія не абслугоўваліся машынна-трактарнымі станцыямі, былі на 15 % вышэй, чым для тых гаспадарак, якія карысталіся паслугамі МТС.

Дакладна вызначалася ў калгасах сістэма размеркавання сабранага ўраджаю. Першапачаткова неабходна было зрабіць абавязковыя пастаўкі дзяржаве, потым вярнуць ссуды, потым заплаціць МТС, потым засыпаць насення і фуражныя фонды. Тая прадукцыя, якая заставалася, размяркоўвалася па працадням.

Такім чынам, сяляне не былі матэрыяльна зацікаўлены ў выніках калектыўнай працы. Жывёла і сельскагаспадарчыя прылады абагульняліся без грашовай кампенсацыі, ды яшчэ дзяржава свядома абмяжоўвала памеры асабістых гаспадарак калгаснікаў. Іх зямельная плошча на адзін двор не павінна была пераўзыходзіць 0,5 гектара, а пагалоўе жывёлы – не болей 2 кароў, 2 свінаматак, 10 авечак, дваццаці борцяў пчол [81, стар.56].

З усталёўваннем савецкай улады змянілася і падатковая сістэма. Дзяржава была зацікаўлена ў фінансавых сродках для развіцця індустрыі, у ліквідацыі кулацтва як носбіта буржуазных адносін, у стварэнні з бяднейшага сялянства сацыяльнай апоры новай улады. У прыватнасці, сялянскія двары з прыбыткам менш тысячы рублёў і з непрацаздольнымі уладальнікамі вызваляліся ад падаткаў. Усе астатнія адзінаасобныя гаспадаркі павінны былі выплочваць адзіны сельскагаспадарчы падатак і выконваць натуральныя дзяржаўныя пастаўкі. Адзіны сельгаспадатак залежыў ад нормы прыбытковасці і налічваўся не на аднаго члена сям'і, а па прыбытку гаспадарак у цэлым, што павялічвала паступленні ў бюджэт.

Абавязковыя пастаўкі ўяўлялі сабой продаж сялянамі дзяржаве збожжа, мяса, поўсці, малака, яек па цвёрдым, фіксаваным кошце. Рынкавыя кошты былі шмат вышэй. Пры гэтым нормы абавязковых паставак мяса для адзінаасобнікаў залежалі ад колькасці зямлі, якая знаходзілася ў іх карыстанні. Мінімальная норма складала 20 кілаграмаў мяса ў год для двароў, якія мелі менш 2 гектараў пашы. Максімальная – 300 кілаграмаў для двароў, якія мелі больш 25 гектараў. Для калгаснікаў была адзіная норма – 15 кілаграмаў. Дыспрапорцыя захоўвалася і ў адносінах да іншых прадуктаў. Калі адзінаасобныя гаспадаркі павінны былі пастаўляць па 100 літраў малака ў год ад кожнай каровы, то калгаснікі – па 55 літраў. Пры ўступленні адзінаасобніка ў калгас памеры паставак змяншаліся да нормаў калгаснікаў. Сістэма абавязковых паставак стала формай ціску на сялянства, яна вымушала ўступаць адзінаасобнікаў у калгасы. Пастанова СНК СССР і ЦК У КП(б) “Аб абавязковых пастаўках

збожжа і рысу дзяржаве калгасамі і адзінаасобнымі гаспадаркамі” рабіла немагчымым існаванне прыбыткавай гаспадаркі, адзінаасобнікі часта рабіліся “недоимщиками” [81, стар.60].

Такая падатковая сістэма выклікала абурэнне сялянства. Вось аб чым паведамляе партінфарматар Ганцавіцкага райкама Малчан: “сплошь и рядом заявляют, что при поляках платили меньшие налоги и только деньгами, а при Советской власти кроме денег нужно сдавать хлеб, мясо, молоко, шерсть, лен, картофель” [5, арк.21]. Таму шырокае распаўсюджанне атрымала зрыванне тэрміну здачы сельскагаспадарчай прадукцыі дзяржаве і ўхіленне ад выканання абавязацельстваў. Так, у ліпені 1940 года калі старшыня Малькавіцкага сельсавета заявіў аб арганізацыі “красного обоза” здачы збожжа дзяржаве, 5 сялян заявілі: “Мы ніякай улады не прызнаём і хлеба здаваць не будзем”. Матэрыялы аб гэтым былі перададзены НКУС [11, арк.12]. У жніўні 1940 года сяляне вёсак Будча і Чудзін адмаўляліся ад кантрактацыі ільну, таму туды былі накіраваныя “соответствующие товарищи для разъяснения крестьянам важности вопроса контрактации льна” [11, арк.14]. У жніўні 1940 года ў вёсцы Хатынічы адна сялянка насыпала ў збожжа, якое здавала дзяржаве, 16 кілаграмаў жоўтага пяску [5, арк.30].

Яшчэ адной з форм пратэсту сялян супраць калектывізацыі стала масавае забіццё жывёлы. З верасня 1940г. па люты 1941г. у Ганцавіцкім раёне пагалоўе буйной рагатай жывёлы скарацілася на 5,6%, свіней – на 21,8%, коней – на 1,8% [3, арк.27]. Гэта яшчэ больш аслабляла эканамічны патэнцыял вёскі.

Каб зменшыць цяжар падаткаў некаторыя сяляне пачалі драбніць свае гаспадаркі, падзяляючы іх сярод членаў сваёй сям’і. Паколькі такое драбленне гаспадарак вяло да змяншэння аб’ёму дзяржпаставак, гэты працэс ўспрымаўся адмоўна і яму надалі класавую ацэнку. Так, у прыватнасці начальнік Ганцавіцкага НКУС Часнакоў на паседжанні райкама ў кастрычніку 1940 года заявіў: “выполнение государственных поставок еще зависит и от того, что классовые враги мешают этой работе, а органы НКВД и прокуратура недостаточно ведут борьбу с врагами” [39, арк.84].

Пры падаткаабкладанні сялян дапускалася шмат памылак. Часам савецкія ўлады абкладалі падаткам усю зямельную плошчу, уключаючы лугі і пашы, а то нават і вадаёмы [81, стар.61].

У заключэнне можна адзначыць, што падатковая палітыка ў вёсцы падрывала адзінаасобныя гаспадаркі, а яны з’яўляліся для сялян адзіным надзейным сродкам для існавання. Зямля, якую адразалі ў кулацкіх гаспадарак, давала магчымасць фарсіраваць тэмпы калектывізацыі. Аднак, поўнасьцю завяршыць гэтую акцыю не ўдалося з-за нападу Германіі на СССР.

Такім чынам, з усталяваннем савецкай улады карэнным чынам мяняецца і характар аграрнай палітыкі. Яна акраслялася не патрэбамі сялянства ў цэлым, а дзяржаўнай неабходнасцю. У вёску пачала трапляць

вытворчая форма кааперацыі – сельскагаспадарчая арцель, якая была падтрыманая беднякамі. Аднак ва ўмовах перадваенных гадоў дзяржава не паспела правесці масавую калектывізацыю, нягледзячы на той ціск, які яна ажыццяўляла на сялянства (раскулачванне, рэпрэсіі, прымусовае абагульненне, падатковая палітыка). Разам з тым, у гэты перыяд татальных рэпрэсій і раскулачвання не адбылося, хаця і нельга адмаўляць тое, што яны былі. Усяго ў Ганцавіцкім раёне, такім чынам, да чэрвеня 1941 года былі арганізаваныя толькі 4 калгасы, саўгас і машынна-трактарная станцыя. Пры гэтым, агульны ўклад калектывных гаспадарак ў вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі заставаўся нязначным.

Раздзел 2. Развіццё сельскай гаспадаркі Ганцавіцкага раёна

ў 1944-1950 гг.

2.1 Цяжкасці станаўлення савецкай улады ў Ганцавіцкім раёне ў пасляваенны перыяд.

З вызваленнем тэрыторыі Ганцавіцкага раёну ад нямецкай акупацыі (7-10 ліпеня 1944 г.) адбываецца аднаўленне мясцовых партыйна-савецкіх органаў улады. Пры гэтым праблема недахопу мясцовых кіруючых кадраў вырашалася так, як і ў 1939-1941 гадах, метадам пераводу работнікаў з усходніх абласцей. Трэба адзначыць, што такая практыка нярэдка выклікала незадавальненне ў мясцовага насельніцтва, нават у камуністаў. Так, напрыклад, 9 сакавіка 1949 года камуністы Шэмет М.І. і Шэмет Г.П. на партыйным сходзе кандыдацкай групы Люсінскага сельсавета заявілі: “Мы не согласны с тем, чтобы председателя сельсовета сняли с работы, а если даже и снять, тогда поставить на его место местного товарища. Присланных «чужих», причём «восточников» мы не хотим и на сессии будем ставить вопрос отклонения данного предложения. Мы не хотим «восточников», хотя бы и коммунистов, потому, что они сели чуть ли не верхом на нас, а нас превратили в своих рабов” [20, арк.51].

Ужо па стану на 25 ліпеня 1944 года асноўныя мясцовыя органы ўлады былі сфармаваны. Райкам КП(б)Б ўзначаліў Максім Савіч Беляй, старшынёй райвыканкаму стаў Якаў Герасімавіч Сцешыц, яго намеснікам – Антон Сцяпанавіч Клявец, які яшчэ ў перадваенныя гады быў дэпутатам Вярхоўнага Савету СССР. НКУС і НКДБ ўзначалілі Тарас Фёдаравіч Шадэнаў і Фёдар Іванавіч Дэмін [43, арк.17]. У гэты ж час быў створаны і раённы аддзел міліцыі, які ўзначаліў С.П.Краснапёраў. У лютым 1945 года яго замяніў на гэтай пасадзе Шадзянок, а ў сакавіку 1946 года раённую міліцыю ўзначаліў М.Г.Кірбай [98, стар.303].

Многія кіраўнікі, прайшоўшы праз вайну паверылі ў непагрэшнасць адміністрацыйных метадаў кіраўніцтва. Таму 29 мая 1945 г. бюро ЦК КП(б)Б разгледзела пытанне “Аб фактах парушэнняў сацыялістычнай законнасці ў асобных раёнах БССР”. На гэтым паседжанні звярталася ўвага на тое, што “многія старшыні сельскіх саветаў і калгасаў, асобныя партыйна-савецкія работнікі, супрацоўнікі НКУС чыняць ў адносінах да насельніцтва незаконныя арышты, ператрусы, забіраюць жывёлу і іншую маёмасць, нярэдка ўжываюць фізічную сілу”.

У Ганцавіцкім раёне таксама ў азначаны час меліся факты свавольства мясцовых ўладаў у адносінах да насельніцтва. Так, напрыклад, першы пасляваенны старшыня Ганцавіцкага райвыканкаму Сцешыц Якаў Герасімавіч напрыканцы мая 1945 г. быў выключаны з камуністычнай партыі і зняты з пасады за тое, што знаходзячыся ў нецвярозым стане,

зайшоў да жыхара Ганцавічаў Грэц У.Ф., прадставіўся ўкраінскім нацыяналістам і пагражаючы зброяй запатрабаваў даць звесткі аб наяўнасці войскаў у мястэчку. Як было зазначана пры разборы гэтай справы ў Пінскім абкаме, «своим поведением Стешиц Я.Г. потворствовал и другим районным и сельсоветским работникам чинить произвол и беззаконие, в результате чего в Рожанском, Мальковичском и Люсинском сельсоветах имели место случаи избияния крестьян председателями сельсоветов» [50, арк.95]. Пасля зняцця з пасады Сцешыца Я.Г. старшынёй Ганцавіцкага райвыканкаму стаў Уласаў Васіль Міхайлавіч [50, арк.97].

Сапраўдным дэбашырам выявіўся намеснік старшыні Ганцавіцкага райвыканкама, былы дэпутат Вярхоўнага Савета СССР Клявец Антон Сцяпанавіч. Яшчэ ў студзені 1946 года на паседжанні райкама на яго была накладзена партыйная вымова за паклёп на новага кандыдата ў дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР Тэльпук і некаторых іншых партыйных работнікаў раёна, за сістэматычнае знаходжанне ў нецвярозым стане. Аднак Клявец А.С. не зрабіў высноваў з гэтага папярэджання і 29 мая 1948 года на паседжанні бюро Ганцавіцкага райкама разглядалася пытанне аб выключэнні яго з камуністычнай партыі. На гэтым паседжанні яго асуджалі за тое, што 11 красавіка 1948 года “Клевец на партийное собрание первичной парторганизации явился в нетрезвом состоянии, на критикующего его члена ВКП(б)Б Пупач бросился с чернильницей. Когда призвали т.Клевца к порядку и потребовали от него содержания дисциплины, он бросил на стол пратийный билет”. Акрамя гэтага, 21 красавіка 1948 года Клявец А.С. ізноў жа ў нецвярозым стане зайшоў у народны суд, дзе ў прысутнасці сведкаў накінуўся з бруднай лаянкай на суддзю Захараву. Уначы з 3 на 4 мая 1948 года нецвярозы Клявец зайшоў на чыгуначную станцыю Ганцавічы, дзе за хуліганскія дзеянні і лаянку быў затрыманы супрацоўнікамі міліцыі. Нягледзячы на ўсе гэтыя факты, Кляўца А.С. з партыі не выключылі, а далі яшчэ адну вымову з апошнім папярэджаннем [69, арк.109]. Але і гэтую вымову Клявец А.С. не прыняў да ўвагі. 24 кастрычніка 1949 года яго выключылі з партыі і знялі з пасады за тое, што ён “наплевательски отнёсся к наложенным на него партвзысканиям, не только не устранил недостатки в своём поведении, но наоборот, стал ещё более недисциплинированным”. Сярод іншага, на гэты раз яго асуджалі за тое, што 21 верасня 1949 года гэты высокі савецкі работнік раёна нецвярозы ўварваўся ў памяшканне Ганцавіцкага сельсавета, дзе назваў старшыню гэтай установы Кудраўца кулаком, а загадчыка аддзела сацыяльнага забеспячэння Галавач – “легіянерам і фашыстам”. [74, арк.213-214].

Яшчэ фактамі злоўжывання сваімі паўнамоцтвамі былі ператрусы, збіццё сялянаў, што чынілі ў 1945 годзе старшыня Рожанскага сельсавету Даўгаленец і старшыня Малькавіцкага сельсавету Ягораў [51, арк.1-2]. Старшыня Люсінскага сельсавету Жалезны за невыкананне лесанарыхтовак таксама збіў траіх сялянаў [52, арк.42].

18 лістапада 1945 года супрацоўнік раённага аддзелу НКДБ Ух'янкін Пётр Мікалаевіч, які быў адпраўлены для выканання нейкага аператыўнага задання ў вёску Будча Чудзінскага сельсавета, у нецвярозым стане, пагражаючы зброяй, патрабаваў ад жыхаркі гэтай вёскі Дайлід Аляксандры Васільеўны здачы дзяржаве збожжа і бульбы, нягледзячы на тое, што гэтая сялянка з дзяржавай ужо разлічылася [18, арк.134].

14 студзеня 1946 года ў Лактышоўскім сельсавеце участковы міліцыянер Мышкавец ў нецвярозым стане на сустрэчы моладзі пабіў прысланага з ЦК ЛКСМБ даверанага Салаўёва, пасля чаго быў аддадзены загад на арышт гэтага міліцыянера [59, арк.28].

У чэрвені 1947 года старшыня Кукаўскага сельсавету Дрэнь забраў карову ў сялянкі Несцер пасля таго як яна адмовілася здаваць малако дзяржаве. Карова была вернутая толькі пасля таго, як гэтая сялянка пагадзілася на здачу малака [77, арк.142].

24 жніўня 1947 года агент па нарыхтоўках Сабцокаў, знаходзячыся ў Кукаўскім сельсавеце збіў селяніна Калесніка, які своечасова не разлічыўся з дзяржавай па хлебанарыхтоўках [77, арк.142].

У верасні 1947 года ў вёсцы Будча супрацоўнікі раённага аддзялення МУС Бaeў і Каленцьеў, а таксама загадчык сельгасаддзелам Гарохаў у нецвярозым стане распачалі стральбу сярод вёскі, а таксама пабілі шыбы ў вокнах аднаго з сялян [63, арк.139].

15 кастрычніка 1947 года раённы ўпаўнаважаны па нарыхтоўцы прадуктаў сельскай гаспадаркі Сцешыц Я.Г. і старшыня Кукаўскага сельсавета Дрэнь, у нецвярозым стане, едучы па дарозе з Кукаўскіх хутароў у вёску Востраў, распачалі стральбу, у выніку якой “выпадкова” Сцешыц параніў старшыню сельсавету ў нагу. Аднак, прыехаўшы ў вёску яны заявілі, што на іх “напалі бандыты” [63, арк.170].

10 снежня 1947 года старшыня Лактышоўскага сельсавету Мелехавец Рыгор Іванавіч у вёсцы Нач збіў Шкуцько Аляксандра Паўлавіча, за што быў выключаны з партыі, зняты з пасады і асуджаны на 2 гады пазбаўлення волі [65, арк.69].

5 студзеня 1948 года участковы міліцыянер Грузноў Ягор Васільевіч разам з шараговым міліцыянерам Гурман у нецвярозым стане ў вёсцы Ганцавічы сярод ночы распачалі стральбу, выбілі вокны ў хаце селяніна Лыншы Адама і учынілі ператрус, пры гэтым ударыўшы гаспадыню, якая супраціўлялася гэтым незаконным дзеянням [69, арк.17].

27 чэрвеня 1949 года старшыня Хатыніцкага сельсавета Агееў без усялякай прычыны збіў сялянку Крупеніч Вольгу [21, арк.62].

У выніку такіх разбойных дзеянняў з боку гэтых вышэйзгаданых асобаў, якія прадстаўлялі раённую ўладу, многія сяляне натуральна баяліся сустрэкацца з любымі прадстаўнікамі ўлады. Як было зазначана на адным з раённых партыйных сходаў, сялянаў вёсак Мельнікі і Задуб'е “трудно собрать на собрание или для индивидуальной беседы” па той прычыне, што яны хаваюцца ў лесе [21, арк.62].

Разглядаючы пытанні што тычацца пасляваеннай калектывізацыі нельга не закрануць аспект дзейнасці антысавецкіх фармаванняў. Справа ў тым, што гэтая дзейнасць пэўным чынам паўплывала на хату калектывізацыі як на Піншчыне-Ганцаўшчыне, так і ўвогуле ў Заходняй Беларусі. Так, загадчык аргінструктарскім аддзяленнем Пінскага абкаму З.К.Бейненсон у верасні 1944 г. адзначае, што на стан калектывізацыі дрэнна ўплывае “актыўнасць бандытаў” у рэгіёне [46, арк.9].

На завяршаючым этапе другой сусветнай вайны і ў першыя пасляваенныя гады ў Пінскай вобласці вялікі ўплыў мелі атрады “бульбаўцаў”, альбо Палескай Сечы Украінскай паўстанцкай арміі (УПА). Яе арганізатарам з’яўляўся Тарас Баравец (прозвішчы – Байда, Бульба). З 20 ліпеня 1943 г. “бульбаўцы” пачалі называць сябе Украінскай народна-рэвалюцыйнай арміяй, і пачалі весці барацьбу як з савецкім і польскім партызанскім рухам, так і з нямецкімі часткамі. Актыўна дзейнічалі “бульбаўцы” і пасля выгнання акупантаў з тэрыторыі СССР.

Па дадзеных НКУС, да канца 1944 г. ў Брэсцкай і Пінскай абласцях дзейнічала каля 250 такіх атрадаў. Асобныя раёны цалкам імі кантраляваліся, асабліва ў сельскай мясцовасці. У 1944 – 1946 гг. УПА здзейсніла ў Беларусі 2384 дыверсій і тэрарыстычных акцый. Трагічны лёс спасцігаў кіраўнікоў ініцыятыўных групаў па стварэнні калгасаў, першых старшын калгасаў і сакратароў партыйных ячэек [81, стар.83].

Адным з першых вядомых фактаў з’яўлення “бульбаўцаў” у Ганцавіцкім раёне былі падзеі ў ноч з 30 на 31 ліпеня 1944 г. У гэтую ноч у веску Крышылавічы Кукаўскага сельсавета прыйшлі 6 узброеных мужчын у вайскавай форме, якія пагражалі насельніцтву наступным : “не збірайцеся ў Чырвоную Армію таму што Амерыка перапыніла дапамогу Савецкаму Саюзу і хутка ізноў прыйдуць немцы”. У выніку гэтага з Крышылавіч на мабілізацыйны пункт людзі не з’явіліся [17, арк.2].

У тую самую ноч была выяўлена дыверсійная група ў колькасці 5 чалавек, якая падбіралася да новапабудаванага маста чыгуначнай дарогі ў 4 км на паўднёвым усходзе ад Ганцавіч. Але ўчыніць дыверсію ім не ўдалося, адзін з іх быў забіты, а астатнія збеглі [17, арк.2].

Таксама 30 жніўня 1944 г. сакратар Ганцавіцкага райкаму Беляй Максім Савіч дакладваў у Пінскі абкам партыі аб тым, што ў в. Раздзялавічы маюцца дэзерціры ў колькасці 32 чалавек, частка з якіх мела зброю. У сваю чаргу член Хатыніцкага сельсавета Анісімаў на шляху з Раздзялавіч у Хатынічы прапаў без вестак. Гэтай справай заняўся НКУС.

Дзеве гэтых падзеі Беляй М.С. апісвае ў сукупнасці, намякаючы на іх узаемазвязанасць [17, арк.8].

У той жа дакладной Беляй фіксуе і выпадак праходу аўнаўцаў у раёне ст. Буды, якіх было каля 50 чалавек і ўсе ўзброеныя.

10 верасня 1944 г. Беляй М.С. ізноў паведамляе аб існаванні антысавецкай групоўкі ў раёне Раздзялавіч. 8 верасня ў 11:00 з в. Раздзялавічы па дарозе на в. Свянціца рухалася група з трох чырвонаармейцаў і аднаго лейтэнанта. На 8 кіламетры іх абстралялі.

Лейтэнант і адзін чырвонаармеец былі забітыя на месцы, другі чырвонаармеец быў паранены, а трэці – прапаў без вестак. Прыхапілі бандыты і трафеі – аўтамат, вінтоўку і пісталет ТТ [17, арк.9].

У выніку дзейнасці гэтых лясных партызанаў з в. Раздзялавічы не атрымоўвалі хлебапастаўкі дзяржаве, а мясцовае насельніцтва было запалоханае.

І ізноў жа Беляй звяртае ўвагу на той факт, што шмат мужчын з Раздзялавіч ідуць у лес.

У той жа дакладной адзначаецца, што і ў лесе ля в. Чудзін таксама хаваюцца некаторыя дэзерціры. Тут жа змяшчаюцца і прозвішчы некаторых з іх. Гэтыя прозвішчы мы называць не будзем з этычных прычынаў, але іх можна знайсці ў фондах Брэсцкага дзяржаўнага архіва [17, арк.9].

14 верасня 1944 г. група “аўнаўцаў” колькасцю 15 чалавек з’явілася ў в. Задуб’е [17, арк.10].

Прыкладна ў гэты ж час сакрататар Пінскага абкама Кляшчоў у дакладной сакратару ЦК КП(б)Б Панамарэнку звяртае ўвагу на тое, што з Баранавіцкай вобласці перайшлі 2 атрады “ўласаўцаў і польскіх нацыяналістаў” (магчыма Армія Краева), якія забіраюць у насельніцтва жывёлу, перарываюць тэлеграфна – тэлефонную сувязь і дэзарганізуюць працу ў раёне. Адзначае Кляшчоў і тое, што полк НКУС, які знаходзіцца ў вобласці і асабісты склад абласнога ўпраўлення НКУС не забяспечылі ліквідацыю гэтых груповак [44, арк.101].

2 снежня 1944 г. Ганцавіцкі райкам адзначыў, што ў Чудзінскім і Хатыніцкім лясках “бандыцкія групы зрываюць нарыхтоўку і вываз лесу”. Таксама, накіроўваецца ўвага і на тэрарыстычныя акцыі, здзяйсняемыя ляснымі партызанамі, у выніку якіх былі забітыя ўпаўнаважаны райкаму Хаўруга, а таксама старшыня Чудзінскага сельсавету Шостак [15, арк.25].

Такім чынам, праблема антысавецкіх груповак стаяла востра для ўладаў. Якія ж мерапрыемствы былі праведзены дзеля ліквідацыі лясных фармаванняў?

Ужо да верасня 1944 г. у раёне быў створаны знішчальны батальён з партызанскага актыву колькасцю 50 чалавек [17, арк.12]. У далейшым колькасны склад гэтага батальёну быў яшчэ крыху пашыраны. На чале яго быў прызначаны былы кіраўнік партызанскага атрада Зайкоў Іван Сцяпанавіч. Падпарадкоўваўся батальён непасрэдна раённаму аддзелу НКУС.

Для ўзбраення батальёну Ганцавіцкі райкам прасіў у кіраўніцтва вобласці 20 аўтаматаў, 3 куляметы, 27 вінтовак [17, арк.12]. Гэтыя лічбы сведчаць аб тым маштабе праблемы антысавецкіх фармаванняў і сур’ёзнасці намераў раённых уладаў па іх ліквідацыі.

Трэба заўважыць, што не заўсёды чальцы гэтага знішчальнага батальёну дзейнічалі ў адпаведнасці з нормамі заканадаўства. Напрыклад, у сакавіку 1945 года байцы Уфімцаў і Дрэнь пабілі шыбы ў вокнах селяніна, якога падазравалі ў забойстве ўпаўнаважанага райкаму Хаўругі,

за што і былі звязненыя. Аднак “учитывая, что они осознали свою ошибку и проделали большую работу по вылавливанию дезертиров (выловили 43 дезертира)” ужо праз некалькі дзён гэтых байцоў батальёну выпусцілі на волю [52, арк.42].

У студзені 1945 года адбылося разбіральніцтва наконт законнасці канфіскацыі камандзірам гэтага знішчальнага батальёну Зайковым І.С. у аднаго з дэзерціраў 62 скур. Аднак выявілася, што скуры былі канфіскаваныя ім не ў сваю карысць, а былі здадзеныя на нарыхтоўчы пункт [56, арк.12].

Аднак, нягледзячы на ўсе гэтыя мерапрыемствы раённых уладаў, можна адзначыць, што праблема дзейнасці антысавецкіх фармаванняў стаяла яшчэ доўга. Так, яшчэ ў 1947 г. фінагент Бруй спыніў ад сялян прыём грошаў, заявіўшы што не хоча быць фінагентам, бо баіцца раённых бандытаў [77, арк.149]. 5 студзеня 1948 года часткова была ліквідаваная ўзброеная антысавецкая група, якая дзейнічала на тэрыторыі Ленінскага, Лунінецкага і Ганцавіцкага раёнаў і займалася “совершением террористических актов над партийно-советским активом, вооружённым разбоем государственных, общественных и торговых учреждений”. Як выявілася, ў гэтай групоўцы дзейнічаў нават былы міліцыянер Панцялей Уладзімір Сяргеевіч [66, арк.70]. А 8 чэрвеня 1948 года ў вёсцы Чудзін “бандай Рымашэўскага” былі абязброеныя 4 байцы знішчальнага батальёну. Акрамя гэтага, ў вёсцы Баравая гэтая банда абрабавала вясковую краму [66, арк.71]. У гэтым жа 1948 годзе ў вёсцы Будча быў забіты “бандитской шайкой” старшыня Чудзінскага сельсавета Ягораў, які разгарнуў вялікую працу па арганізацыі калгасаў [71, арк.121].

Пры трагічных абставінах загінуў у 1950 годзе тагачасны начальнік Ганцавіцкага раённага аддзялення міліцыі Л.І.Чысцякоў. 30 жніўня 1950 года ён выехаў на падводзе ў Кукаўскі сельсавет, каб “дапамагчы сельскім актывістам праводзіць хлебнарыхтоўкі”. Спыніўся ў вёсцы Востраў. Туды ж на другі дзень прыехаў загадчык сельгасаддзела райвыканкама С.М.Гарбузаў. Пад вечар, калі Чысцякоў і Гарбузаў закончылі работу, яны разам выехалі на Пухаўскія хутары, у калгас імя Дзімітрава. І вось тут, па дарозе, ад’ехаўшы каля двух кіламетраў ад вёскі Востраў, Гарбузаў застрэліў Чысцякова. Схаваўшы забітага ў прыдарожных кустах, Гарбузаў вярнуўся ў вёску Востраў у надзеі расправіцца з сельскім актывістам Сяргейчыкам. Не знайшоўшы яго, падпаліў хату апошняга, а сам знік у лесе, маючы намер у далейшым са зброяй у руках змагацца супраць савецкай улады. Аднак хутка, у час чарговай аблавы на “лясных братоў” Гарбузава арыштавалі і пасля суда растралілі. У яго дзённіку быў запіс: “31 жніўня 1950 года пасля доўгіх ваганняў за лёс жонкі і дзяцей вырашыў усё пакінуць і ісці ва ўвесь белы свет. Адначасова вырашыў помсціць савецкай уладзе да таго часу, пакуль буду жывы і здольны весці барацьбу. Гэтага ж дня прыбыў у вёску Востраў, каб разлічыцца са сваімі ворагамі... У 11 гадзін вечара забіў начальніка міліцыі Чысцякова, ён перашкаджаў рабіць мне мае справы. Падпаліў Сяргейчыка...” [98, стар.306].

Важным момантам з'яўляецца пытанне пасляваеннай рэпатрыяцыі асобаў польскай нацыянальнасці з Беларусі у Польшчу. 9 верасня 1944 года было падпісана пагадненне паміж урадам БССР і Польскім камітэтам нацыянальнага вызвалення, якое вызначала умовы эвакуацыі беларусаў з тэрыторыі Польшчы і палякаў з тэрыторыі Беларусі. Са студзеня 1946 года аддзяленне СНК БССР па справах перамяшчэння і рэпатрыяцыі пачало займацца пытаннямі перасялення палякаў і беларусаў. Выезд за мяжу дазволены быў асобам польскай і жыдоўскай нацыянальнасцяў, якія да 17 верасня 1939 года мелі польскае грамадзянства. У якасці доказу яны павінны былі мець польскі пашпарт з пазнакай аб нацыянальнасці, або польскі ваенны білет, ці савецкі пашпарт узору 1939 – 1941 гадоў, ці даведку з сельскага савету. Пад рэпатрыяцыі не траплялі вязні, што знаходзіліся ў турмах. Дазвол на выезд ім мажліва было атрымаць толькі праз тры месяцы пасля вызвалення [81, стар.87].

Для правядзення перасяленняў была створаная польска-савецкая камісія. Яе ўпаўнаважаныя ажыццяўлялі праверку правоў на выезд. Эвакуацыйныя пасведчанні дасылаліся з Масквы і запаўняліся на рускай і польскай мовах. Запоўненыя пасведчанні накіроўваліся ў органы НКУС, якія іх вярталі за 10 дзён да прызначанай эвакуацыі. Пры гэтым НКУС праводзіў двайную праверку грамадзян, якія падалі заявы на выезд: першую – пры паступленні заявы, другую – пры выдачы эвакуацыйных пасведчанняў. Большую частку рэпатрыяваных склалі сяляне (61,4 %), якія не толькі баяліся масавай калектывізацыі, але і жадалі атрымаць ільготы, якія мелі перасяленцы. Гэта іх вызваляла ад мабілізацыі ў Чырвоную Армію, ад дзяржаўных паставак і інш. Акрамя палякаў імкнуліся выехаць і многія беларусы-каталікі, якія запісваліся палякамі. [81, стар.88]. Былі такія факты і ў Ганцавіцкім раёне. 29 мая 1945 года Пінскі абкам выдаў пастанову “Аб недахопах у працы райкамаў па перасяленню грамадзянаў польскай нацыянальнасці з Пінскай вобласці ў Польшчу”, дзе заўважалася, што “под влиянием антисоветской агитации польских националистов, ксендзов и кулаков, запугивающих поляков и белорусское население колхозами, высылкой остающихся поляков и белорусов-католиков на Урал, некоторая часть белорусов-католиков подала заявление о желании ехать в Польшу”. У пастанове адзначалася, што ўпаўнаважаныя Польскага ўраду па рэпатрыяцыях, пры правядзенні рэгістрацыі на выезд у Польшчу, свядома залічвалі беларусаў-каталікоў да палякаў [49, арк.7].

На 25 кастрычніка 1945 года ў Пінскую вобласць вярнуліся 12 тысяч рэпатрыяваных грамадзян, у большасці сялянаў. Савецкая ўлада даволі падзорна ставілася да іх. Партыйнае кіраўніцтва бачыла сярод гэтых людзей варожае стаўленне да савецкай улады. І часам гэта было не без прычынаў. Так, напрыклад, рэпатрыяваны жыхар вёскі Хатынічы Ганцавіцкага раёну Мінько Фёдар Адамавіч, як зазначана ў партыйнай дакладной, заявіў: “Пры немцах нам жылося значна лепш, не тое што цяпер пры Саветах. Саветам усё давай і давай, а сялянам нічога не дапамагаюць” [55, арк.83].

У 1946 годзе праходзілі выбары ў Вярхоўны Савет СССР. Ва ўмовах той таталітарнай сістэмы зразумела, што выбары гэтыя былі безальтэрнатыўнымі. Людзі галасавалі за кандыдатаў блоку камуністаў – беспартыйных. Заўважым, што гэтыя выбары праходзілі ў спакойнай атмасферы, большасць людзей прыйшлі на выбарчыя ўчасткі нібы на свята. Аднак, хаця і вельмі рэдка, але прысутнічалі выпадкі, калі выбарцы з недаверам ставіліся да выбараў. Трэба зазначыць, што інфармацыя аб такіх здарэннях абавязкова перадавалася ў мясцовае аддзяленне НКВС. У Ганцавіцкім раёне таксама былі зафіксаваны такія выпадкі. Прывядзем далей вытрымку з інфармацыйнага дакладу сакратара Ганцавіцкага райкама Несцюка: “В деревне Задубье Мальковичского сельсовета беднячка Сидорович Мария Харитоновна 1900 года рождения заявила, что не пойдёт на избирательный участок голосовать, потому что «я не хочу голосовать за коммунистов, я их знаю с 1939 года, они мне надоели тогда, а теперь пришли и опять будут давить». В этой же деревне середняк Волосюк Павел Лукошевич 1914 года рождения, прибывший из Германии заявил, что «нас всех зовут голосовать за коммунистов, а я не пойду голосовать, а если заставят, то проголосую по-своему». В этой же деревне Волосюк Пелагея Иосифовна 1902 года рождения говорила, что «Советская власть безбожная и фальшивая, такая власть долго не задержится. Голосовать за коммунистов и безбожников не будем». В деревню Задубье и другие деревни Мальковичского сельсовета дополнительно посланы агитаторы для усиления массово-разъяснительной работы. Органами НКГБ и НКВД вышеуказанные факты расследуются.” [59, арк.27]. Яшчэ адной з формаў пратэсту падчас выбараў было ўкідванне запісак у скрыні для галасавання. Так, у Лактышоўскім выбарчым участку Ганцавіцкага раёна на 4 бюлетэнях было напісана “Далоў калгасы!” [29, арк.20].

Важнай падзеяй грамадска-палітычнага жыцця Ганцавіцкага раёну стаўся ўсеагульны збор падпісаў пад лістом працоўных І.В.Сталіну, які праводзіўся вясной 1945 года. Як адзначана ў партыйнай дакладнай Пінскага абкама, у Ганцавіцкім раёне падпісаліся 10319 чалавек [53, арк.47-48]. Аднак гэтая падзея выклікала даволі неадназначную рэакцыю сярод сялянства. Многія сяляне выказвалі думку, што калі яны падпішуцца пад гэтым лістом, то іх усіх “загоняць у калгас”. А некаторыя дык і ўвогуле лічылі, што “подпісы збіраюць для таго, каб вырашыць, якую ўладу жадае мясцовае насельніцтва; калі падпішацца большасць, то будзе савецкая ўлада, а калі не – то польская”. Нягледзячы на тое, што вялася масіраваная прапаганда падчас гэтага збору падпісаў, у якой быў задзейнічаны ледзь не ўвесь партыйна-савецкі апарат, праводзіліся спецыяльныя сходы, на якія збіралі ўсё вясковае насельніцтва, існавалі і выпадкі адмовы ад падпісання пад лістом І.В.Сталіну. Было і такое, што з гэтых сходаў вяскоўцы сыходзілі цэлымі гуртамі. А ў вёсцы Будча Ганцавіцкага раёну падпіс пад лістом паставіў трынаццацігадовы хлопчык. Аднак, праз некаторы час ён прыбег на сход, на якім праводзіўся збор падпісаў, і вырваў тую старонку,

дзе раней паставіў подпіс, таму што бацькі пабілі яго, за тое што ён падпісаўся [54, арк.41].

Такім чынам, вельмі складаным і супярэчлівым было грамадска-палітычнае жыццё ў Ганцавіцкім раёне ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе. З аднаго боку, адбываецца аднаўленне даваенных органаў улады, якія збольшага складаліся з былога партызанска-вайсковага складу. З другога боку, вяртанне савецкай ўлады не заўсёды ўспрымалася насельніцтвам як палёгка. Змену ўлады можна акрэсліць як змену адным таталітарным рэжымам другога.

Цяжкасці станаўлення савецкай улады ў азначаны перыяд абумоўлены былі пасляваенным эканамічным заняпадам беларускай вёскі, складанасцю ўзаемаадносін з сялянамі, вялікая частка якіх не жадала разгортвання калектывізацыі. Вельмі шмат перашкодаў на шляху аднаўлення савецкай улады стваралі пэўныя антысавецкія рухі (Украінская паўстанцкая армія, Армія Краёва), якія карысталіся ў сваёй барацьбе гвалтоўнымі метадамі.

2.2 Аднаўленне сельскай гаспадаркі ў 1944-1948 гг.

Вайна прынесла велізарныя страты беларускай эканоміцы. Толькі ў заходніх абласцях было знішчана 117 тысяч жылых будынкаў, 2356 жывёлагадоўчых памяшканняў, 618 збожжасховішчаў, 623 крамы, 14 электрастанцый і інш. У сялянаў забралі і вывезлі ў Германію 31997 галоў буйной рагатай жывёлы, 27502 кані, 18722 свіней, 32056 авечак [81, стар.91]. Ганцавіцкі раён таксама моцна пацярпеў падчас акупацыі. Тут па дадзеных Ганцавіцкага райкама на жнівень 1944 года было забіта 3189 чалавек, забрана ў Германію на прымусовую працу 407 чалавек, было арыштавана і прапала без вестак 173 жыхары. Матэрыяльныя страты раёну ацэньваюцца 1195 спаленымі і разбуранымі хатамі, 1094 хлявамі. У насельніцтва Ганцаўшчыны было забрана 2851 кароў, 307 свіней, 789 авечак, 497 коней, 397 вазоў, больш за 600 плугоў і барон [17, арк.3].

Аднаўленне сельскагаспадарчага сектару адбывалася вельмі павольна. Адзінаасобным сялянскім дварам патрэбная была дзяржаўная дапамога. У БССР было накіравана 15 тысяч сельгасмашын і прыладаў, 70 тысяч коней, 109 тысяч кароў, больш за тры тысячы аўтамашын, 420 трактароў. Урад рэспублікі зацвердзіў на 1945 год план крэдытавання сялянства на 10 мільёнаў рублёў [81, стар.91].

Галоўная задача, якая была пастаўленая перад сельскай гаспадаркай заходніх абласцей Беларусі на 1944-1945 гады, заключалася ў паспяховым правядзенні збору ўраджаю, сенакосу, апрацоўкі зямлі адзінаасобнікаў, а таксама арганізацыі вытворчасці ў кінутых гаспадарках і маёнтках да таго часу, калі пачнуць аднаўляцца калгасы. Дадзеныя пытанні разглядаліся на раённых сходах сялянаў, якія адбываліся ў жніўні-верасні 1944 года. У вёску быў накіраваны партыйны актывіст для правядзення тлумачальнай работы па гэтых пытаннях.

Нягледзячы на такія цяжкія часы, сяляне заходніх абласцей здавалі збожжа ў фонд Чырвонай Арміі. У канцы лета 1944 года ганцавіцкія сяляне збіралі грошы на танкавую калону “Пінскі партызан” [17, арк.7]. У 1945 годзе ажыццяўлялася нарыхтоўка сельскагаспадарчай прадукцыі ў Фонд Перамогі.

Вялікую дапамогу дзяржава аказвала партызанскім сем’ям і гаспадаркам, пацярпелым падчас акупацыі. Ім выдаваліся крэдыты на пабудову хат, набыццё жывёлы і інш. У 1944 годзе 145 такіх сем’яў у Ганцавіцкім раёне атрымалі 364 цэнтнеры бульбы, 29 цэнтнераў збожжа, 13 кароў, 8 коней [48, арк.9].

У 1946 годзе дадому пачалі вяртацца дэмабілізаваныя вайскоўцы Чырвонай Арміі. Яны атрымлівалі ільготныя крэдыты на адбудову сваёй гаспадаркі сумай трыццаці тысяч рублёў тэрмінам на дзесяць гадоў. У гэтым жа годзе ўрад рэспублікі распрацаваў праграму розных мерапрыемстваў, накіраваных на падрыхтоўку будаўнічых кадраў. Прадугледжвалася адкрыццё спецыяльных школ і курсаў для навучання

будаўнічым прафесіяам, стварэнне будаўнічых брыгад пры кожным сельсавеце.

У адпаведнасці з пастановай СНК СССР і ЦК У КП(б) ад 21 жніўня 1943 года “Аб неадкладных мерах па аднаўленню сельскай гаспадаркі ў раёнах, вызваленых ад нямецкай акупацыі” былі прадастаўлены ільготы сем’ям вайскоўцаў Чырвонай Арміі і партызанаў, у якіх меліся дзеці да сямі гадоў, ці непрацаздольныя бацькі, а таксама калгасным спецыялістам, настаўнікам.

Да канца 1944 года ў Ганцавіцкім раёне была аказаная грашовая дапамога 502 сем’ям ваеннаслужачых на агульную суму амаль 70 тысяч рублёў [47, арк.16].

Аднак, трэба зазначыць, што ўсе меры дапамогі, якія праводзіліся, тычыліся толькі бядняцка-серадняцкіх гаспадарак. Заможныя сяляне лічыліся кулакамі, ворагамі Савецкай улады. Тое, што многія з іх таксама пацярпелі падчас ваенных дзеянняў, у разлік не прымалася.

Вельмі цяжка вырашалася пытанне знішчанага жылля на Ганцаўшчыне. Да 20 студзеня 1945 года з амаль 1200 разбураных хат у раёне было адбудавана толькі 227 [50, арк.16]. Гэтая справа зацягнулася настолькі, што па стану на 17 кастрычніка 1947 года ў Ганцавіцкім раёне пражывала ў зямлянках яшчэ 96 сем’яў [28, арк.10].

Пасля перамогі ў вайне перад савецкай дзяржавай паўстала праблема выбару шляху эканамічнага развіцця. Вайна ж прывяла да некаторага абмежавання валонтарысцкай практыкі: кантроль дзяржавы над рознымі формамі свабоднага рынку быў паслаблены.

Вяртанне да мірных умоваў жыцця вымагала альбо падтрымаць азначаны напрамак эвалюцыі, альбо адкінуць яго і вярнуцца да мадэлі развіцця 30-х гадоў. У лютым-сакавіку 1946 года І.В.Сталін ізноў узняў лозунг, высунуты незадоўга да вайны: завяршэнне будаўніцтва сацыялізму і пачатак пераходу да камунізму. Па яго меркаванню вайна толькі стрымала выкананне гэтай задачы. Паварот быў зроблены.

У той жа час партыйныя арганізацыі, засяродзіўшы сваю ўвагу на вырашэнні цяжкіх гаспадарчых мерапрыемстваў, не вельмі спяшаліся праводзіць калектывізацыю сельскай гаспадаркі. Таму ў гэты час колькасць адноўленых калгасаў у заходніх абласцях Беларусі была невялікай: у 1944 годзе – 37, 1945 г. – 112, 1946 г. – 116, 1947 г. – 128, і 215 ў 1948 годзе. Гэта тлумачыцца тым, што вёска неахвотна адмаўлялася ад мінулага. Многія сяляне ўвогуле не разумелі, якім чынам можна працаваць разам у адным калгасе. Вяртанне да прыватнага гаспадарання ў гады акупацыі выціснула са свядомасці сельскіх працаўнікоў ідэю калектывнага гаспадарання, якую спрабавалі закласці ў перадваенныя гады. Не выпадкова 20 студзеня 1945 года выйшла пастанова ЦК У КП(б) “Аб палітычнай рабоце партыйных арганізацый сярод насельніцтва заходніх абласцей Беларусі”, якая ставіла задачу перавыхавання грамадства ў духу савецкага патрыятызму і нянавісці да нямецкіх акупантаў, хаця пасля вызвалення ўжо прайшло 5 месяцаў.

Ужо ў 1944-1945 гадах партыйна-савецкія работнікі правялі тлумачальную працу сярод сялянў быўшых калгасаў па пытаннях магчымасці аднаўлення сельгасарцеляў, абяцаючы ім землі былых нямецкіх маёнткаў і дапамогу з боку дзяржавы. У прыватнасці, Ганцавіцкі райкам 8 верасня 1944 года, у адпаведнасці з пастановай СНК БССР і ЦК КП(б)Б “Аб аднаўленні калгасаў у вызваленых ад нямецкіх захопнікаў раёнах”, пастанавіў на працягу верасня 1944 года аднавіць усе 4 калгасы, якія былі ў Ганцавіцкім раёне да вайны [15, арк.6]. Аднак гэтая задача аказалася складанай для выканання. Вяскоўцы не вельмі актыўна імкнуліся да аднаўлення калгасаў. Так напрыклад, у 1944 г. у вёсцы Круговічы Ганцавіцкага раёна на сходзе па пытанню аднаўлення калгаса імя У.І.Леніна, існаваўшага тут ў 1940-1941 гадах, сялянка Аскірка Вольга заявіла: “Калі скончыцца вайна, пойдзем у калгас, а цяпер не скончылася, і калі прыйдзе іншая ўлада, то нас паб’юць” [47, арк.4].

Кіраўніцтва Ганцавіцкага райкама партыі, райвыканкама разумела, што адноўлення і стварэння калгасы не змогуць паспяхова развівацца, забяспечыць сябе і раён неабходнай сельгаспрадукцыяй без дапамогі дзяржавы. Такая дапамога бачылася ў забеспячэнні калгаснікаў неабходнай глебаапрацоўчай, пасяўной і ўборачнай тэхнікай. Выдзяліць яе кожнай аднаўляемай ці ствараемай сельгасарцелі ў той час не было ні сілаў, ні сродкаў. Адзінае выйсце са становішча бачылася ў аднаўленні работы МТС у вёсцы Вялікія Круговічы, якая тут дзейнічала яшчэ да вайны. Менавіта таму на чарговае паседжанне бюро РК КП(б)Б, якое адбылося 14 верасня 1944 года, было вынесенае пытанне аб рабоце Ганцавіцкай МТС. Яе дырэктарам быў прызначаны Сяменчанка. У канстатуючай частцы пратакола паседжання бюро было адзначана: “МТС, которая ранее находилась в деревне Круговичи, вблизи колхоза и совхоза, немецко-фашистские захватчики вредительски перевезли в Ганцевичи, чтобы удалить ее от колхозов... Предложить тов. Семенченко перевезти все сельхозмашины и трактора ближе к совхозу и колхозам и начать строительство МТС в Круговичах. Обязать т. Семенченко все трактора мобилизовать на выполнение осеннего сева и поднятие зяби в колхозах Круговичи, Денисовичи и Чудин, на что заключить с колхозами договора к 15 сентября 1944 года. Секретарь РК КП(б)Б Беляй М.С.” [98, стар.308].

У першыя пасляваенныя гады машынна-трактарныя станцыі заходніх абласцей, у тым ліку і Ганцавіцкага раёна, не адпавядалі патрабаванням аграрнай вытворчасці. Трактарны парк быў меншым, чым даваенны, не хапала дэталей да машынаў, большасць механізатараў не мела дастатковай кваліфікацыі. У наступныя гады сітуацыя стала паляпшацца, што было звязана з пераходам эканомікі на мірныя рэйкі развіцця і з атрыманнем тэхнікі па рэпарацыях з Германіі. Аднак крытэрыі ацэнкі дзейнасці МТС не мог зацікавіць іх ў выкананні правілаў агра-тэхнікі. Работы, якія праводзіліся, фіксаваліся па фармальным паказчыках. Гэта прыводзіла да практыкі перавыканання плана непрацаёмістых работ за кошт працаёмістых, а таксама да неякаснага выканання работ, якія выконвалі

МТС. Так, напрыклад, у 1948 годзе ў Ганцавіцкім раёне, як сведчаць дакладныя райкама, “МТС в период весеннего сева допускал плохую обработку почвы, так как в колхозе имени Молотова были случаи, когда из-за плохой обработки почвы трактором, приходилось перерабатывать вторично, а в колхозе «Победа» при проведении рядового сева ячмень был посеян густо и неравномерно, что отразилось на урожайности” [67, арк.5]. У тым жа 1948 годзе дырэктар Ганцавіцкай МТС Вафрудзінаў паведамляў на паседжанні райкама, што трактарысты вельмі слаба падрыхтаваны ў тэхнічным плане. Перад пачаткам вясенняга севу трактары не атрымалі неабходнага рамонту і ў выніку адзін з іх прастаяў больш за тыдзень на полі калгаса імя В.М.Молатава падчас сяўбы [69, арк.92, 93].

Першыя калгасы ў Круговічах, Дзяніскавічах і Чудзіне былі адноўленыя на чацвёрты месяц пасля вызвалення раёна і мелі намер правесці азімую сяўбу ўжо восенню 1944 года, з чаго можна было б заключыць, што намаганні партыйна-савецкіх органаў па аднаўленні сельскагаспадарчых арцеляў давалі вынікі. Аднак на самой справе, усе гэтыя вынікі былі задэклараваныя толькі на паперы разам з існаваннем вышэйзгаданых калгасаў. Для гэтай высновы ёсць сур’ёзныя падставы. Вытрымка з пратаколу Ганцавіцкага раённага партыйнага сходу ад 15 сакавіка 1945 года адзначае, што “восстановлено и работает... совхозов – 1, МТС – 1...”. І далей: “Основным недостатком укрепления сельского хозяйства является недостаточная массово-разъяснительная работа по восстановлению колхозов, существовавших в 1941 году, в результате чего из 4-х бывших колхозов не восстановлено ни одного” [98, стар.308].

Як адзначана ў партыйнай даведцы Пінскага абкама восені 1944 года: “В Ганцевичском районе считалось 2 восстановленных колхоза – имени В.И.Ленина в д. Круговичи и им. И.В.Сталина в д. Денисовичи. В Круговичах назначили председателем единоличника Григоровича Петра – партизана, который никогда в колхозе не был и теперь не вступал. Как оказалось, собрание колхозников не собирали, никто на работу не ходил, все убирали своё и сеяли на своём участке сами. Этому несуществующему колхозу передали из госфондовского участка 56 га посевов. Уборка этих посевов проводилась мобилизованными людьми по линии сельсоветов. Колхозу давали план озимого сева 22 гектара, но ни одного га земли не подготовлено, семена не намолочены и не сеяны. Такое же положение и в Денисовичах. Секретарь Ганцевичского РК КП(б)Б т. Стешиц М.С. ни разу не выезжал на восстановление колхозов. В беседе с «колхозниками» выяснилось, что никто не против, но их не собирали и не говорили” [45, арк.60.].

Першай адноўленай сельгасарцеллю ў Ганцавіцкім раёне ў пасляваенныя гады быў усё ж ні калгас, а саўгас, які існаваў да вайны ў вёсцы Агарэвічы. Саўгас быў адноўлены яшчэ ў 1944 годзе і яго дырэктарам быў прызначаны Пінчук. На саўгас “Агарэвічы” ўскладалі наступныя задачы: “Установить посевную площадь по совхозу в 1945 году – 150 га; к 1947 году обеспечить урожайность всех культур до довоенного

уровня; довести до 1 января 1946 года поголовье крупного рогатого скота до 259 голов, свиней – до 42 голов; в течении 1945 года построить телятник на 50 голов, птичник на 400 голов, поставить ветродвигатель и оборудовать кузницу; организовать до 1 января 1947 года одну пчелопасеку; обеспечить посадку плодовых деревьев на площади 14 га” [18, арк.51.].

Станоўча паставіліся да ідэі калектыўнай працы, як і ў перадваенныя гады, парабкі быўшых памешчыцкіх маёнткаў і нязначная частка бядняцкіх гаспадарак. Трэба зазначыць, што працэнт дадзеных гаспадарак паменьшыўся ў сувязі з рэалізацыяй пастановы СНК БССР і ЦК КП(б)Б ад 21 кастрычніка 1944 года “Аб узнаўленні максімальных нормаў землекарыстання”. Максімальны памер надзела на адну сялянскую гаспадарку ўсталёўваўся ад 10 да 15 гектараў у залежнасці ад мясцовых умоваў. Падобныя пастановы прымаліся ўсімі абкамамі і райкамамі, у тым ліку Пінскім абкамам і Ганцавіцкім райкамам. Пастанова апошняга ад 16 снежня 1944 года адмяняла ўсе перадзелы зямлі, праведзеныя падчас акупацыі, аднаўляла ў раёне норму сялянскага землекарыстання на двор да 15 гектараў. Усе лішкі зямлі ў сялянаў, а таксама зямлі, на якіх былі створаныя нямецкія гаспадаркі, перадаваліся ў дзяржаўны зямельны фонд для надзялення беззямельных і малазямельных сялянаў і калгасаў. Адразанне лішкаў зямлі праводзілася нават у тых выпадках, калі гэтыя зямлі былі засеяныя. Зямля не адразалася ў тых сялянскіх гаспадарак, якія апрацоўвалі яе сваімі сіламі ў выпадку калі гэтая зямля не магла быць выкарыстаная малазямельнымі сялянамі або калгасамі. Для практычнага правядзення адразання зямлі, ў сельсаветах ствараліся спецыяльныя камісіі. Планавалася да 15 красавіка 1945 года закончыць адразанне зямлі і надзяленне беззямельных і малазямельных сялянаў у раёне [15, арк.30]. Аднак ў такі тэрмін выканаць гэтую справу не ўдалося. На 13 красавіка 1945 года ў Ганцавіцкім раёне з запланаваных да адразання 199 гектараў зямлі ў 31 гаспадарцы, было адрэзана толькі 72 гектары, таму выкананне гэтай задачы была перанесена на палову месяца да 1 мая 1945 года [18, арк.50].

Па стану на 28 чэрвеня 1945 года ў Ганцавіцкім раёне налічвалася 6523 сялянскіх гаспадарак. Вось як выглядаў падзел зямлі паміж усімі сялянскімі гаспадаркамі раёну ў азначаны час:

1. Беззямельных – няма;
2. Да 1 га – 670 гаспадарак;
3. Да 3 га – 2230 гаспадарак;
4. Ад 3 да 5 га – 2020 гаспадарак;
5. Ад 5 да 10 га – 1316 гаспадарак;
6. Ад 10 да 12 га – 156 гаспадарак;
7. Ад 12 да 15 га – 86 гаспадарак;
8. 15 га і вышэй – 44 гаспадаркі [57, арк.144].

Надзяленне сялянаў зямлёй зацягнулася да 1947 года па прычынах моцнай збанкрутаванасці гаспадарак, адсутнасці ў іх коней, цяжкай

грамадска-палітычнай сітуацыі. Аднак, паралельна адбываецца рост сярэдніх гаспадарак [98, манаграфія, стар.96].

Кіраўніцтва Ганцавіцкага раёну планавала напачатку аднаўляць даваенныя калгасы, а ўжо потым ствараць новыя. Аднак аднаўленне раней існаваўшых арцеляў не ўдалося ажыццявіць у першую чаргу. Першы пасляваенны калгас ў Ганцавіцкім раёне быў арганізаваны ў вёсцы Вялікі Рожан 11 жніўня 1945 года. Трэба зазначыць, што гэты калгас, які атрымаў назву “Перамога”, быў новаўтвораным, да вайны яго не было. Арганізаваны ён быў з 30 сялянскіх гаспадарак, а па стану на 25 снежня 1946 года тут налічвалася 40 гаспадарак. Гэтыя дадзеныя сведчаць аб тым, што ў першыя пасляваенныя гады працэс калектывізацыі рухаўся вельмі павольна і вяскоўцы не выяўлялі асаблівага жадання перайсці на новую, калектывную форму гаспадарання. Як сведчаць партыйныя дадзеныя абкома, частка вяскоўцаў уступілі ў калгас з мэтай “схавацца ад дзяржаўных абавязацельстваў і каб карыстацца правамі і прывілегіямі калгаснікаў [60, арк.97].

Неабходна падкрэсліць, што пры арганізацыі калгаса “Перамога”, не абыйшлося без пралікаў. Бюро Пінскага абкома 13 верасня 1945 года разглядала пытанне “аб памылках, дапушчаных Ганцавіцкім райкамам пры арганізацыі калгаса “Перамога” ў вёсцы Вялікі Рожан”. У прыватнасці на гэтым паседжанні адзначалася, што “при организации колхоза «Победа» в райкоме не учли того факта, что население этой деревни до 1939 года проживало на советско-польской границе, где дислоцировалась польская пограничная стража и что среди этого населения имеются враждебные элементы. Райком и райисполком приступили к отводу земли под колхоз и вовремя не компенсировали единоличным хозяйствам земли, отошедшей под колхоз, что использовали враждебные элементы для антиколхозного выступления и нанесли поломки арматурной части трактора, пришедшего для вспашки колхозной земли” [51, арк.108]. Пры гэтым, можна адзначыць, што па дадзеных Ганцавіцкага райкама, гэтых “варожых элементаў”, якія не далі пачаць успашку калгаснай зямлі, было 150-200 чалавек [18, арк.120]. Гэтыя лічбы сведчаць аб тым, што адзінаасобнікі былі моцна пакрыўджаныя перадзелам зямлі, калі ў такой колькасці выйшлі бараніць свае былыя землі ад калгаснага трактара.

Калгас “Перамога” быў адзіным у Ганцавіцкім раёне да 1947 года. У 1946 годзе у гэтай сельгасарцелі мелася 244 гектары зямлі, 23 коней, 24 галавы буйной рагатай жывёлы, некалькі свіней, 10 авечак і столькі ж гусей. Старшынём гэтага калгаса стаў Сечко [60, арк.98, 100].

Нягледзячы на ўсе цяжкасці, з якімі давялося сутыкнуцца калгаснікам сельгасарцелі “Перамога”, былі тут і пэўныя даволі значныя дасягненні. Напрыклад, у 1946 годзе за перавыкананне плана вясенняй сяўбы калгас “Перамога” Ганцавіцкага раёна быў занесены на рэспубліканскую дошку гонару. Акрамя гэтай арцелі такога дасягнення дабіліся яшчэ толькі 2 калгасы Пінскай вобласці [61, арк.41].

Вялікі рэзананс у партыйна-савецкіх кіраўніцтва Ганцавіцкага раёну выклікала пастанова Савета Міністраў СССР і ЦК УКП(б) ад 19 верасня 1946 года “Аб мерах па ліквідацыі парушэнняў Статута сельскагаспадарчай арцелі ў калгасах”. Гэтая пастанова тычылася не толькі простых калгаснікаў, але і сельскагаспадарчае кіраўніцтва. У спецыяльным пункце пастановы ўказвалася: “Устанавіць, што работнікі савецкіх партыйных і зямельных органаў і старшыні калгасаў, вінаватыя ў раскраванні і незаконным размеркаванні калгаснай маёмасці, грамадскай зямлі, грашовых сродкаў, будуць здымацца з пасадаў і аддавацца пад суд, як парушальнікі закона і ворагі калгаснага ладу” [82, стар.87].

23 лістапада 1946 года бюро Ганцавіцкага райкама разглядала пытанне аб выкананні гэтай пастановы ў калгасе “Перамога”. На гэтым паседжанні бюро адзначалася, што гэтая пастанова нездавальняюча выканана, у выніку чаго ў калгасе “Перамога” маецца шэраг парушэнняў статута сельгасарцелі. Як сведчыць даклад старшыні гэтага калгаса Сячко, парушэнні статута заключаліся ў наступным: “некоторые колхозники имеют приусадебные участки среди колхозного массива земли, как например, Исаеня Иван – 0,4 га, Ворошкевич Михаил – 0,4 га и счетовод колхоза Сплендер – 0,15 га, а часть колхозников имеют завышенные приусадебные участки. Имелись случаи разбазаривания животноводческих продуктов. Отпущено 9 кг масла районным работникам по колхозным низким ценам. Завышалась выплата трудодней управленческому аппарату и штатным рабочим. Колхозница Шумская Ольга Никитична принята в колхоз в июне 1945 года и до сего времени не обобществила лошадь и сельскохозяйственный инвентарь. Плохо поставлен учёт. Продукты выдавались по запискам председателя колхоза без учёта трудодней. Неудовлетворительно организован уход за конским поголовьем, конюшня не оборудована, нет окон, плохие стойла, нет постоянного конюха, за 5 месяцев пало 11 лошадей. Сельхоз инвентарь хранится небрежно, разбросан и часть его находится под открытым небом”. Такім чынам, можна зрабіць выснову, што арганізацыйна-гаспадарчае ўмацаванне калгаса “Перамога” праходзіла вельмі складана. Сялянам цяжка было звыкнуцца з новай формай гаспадарання, таму некаторыя правілы даводзілася абыходзіць [19, арк.156].

Другі пасляваенны калгас быў арганізаваны ў Ганцавіцкім раёне ў сакавіку 1947 года ў вёсцы Чудзін. Можна сцвярджаць, што гэтая сельгасарцель была адноўленая, таму што яна існавала тут да пачатку вайны. Атрымаў гэты калгас і тую ж назву, што была раней – імя В.М. Молатава. На 20 мая 1947 года ў калгасе імя В.М.Молатава было 18 гаспадарак і 70 чалавек, з якіх працаздольных мужчын – 23, жанчын – 25 і 8 працаздольных падлеткаў. Агулам у вёсцы было тады 175 двароў. Калгас В.М.Молатава меў 171 гектараў зямлі, з якой раллі было 46 га. Мелася ў гэтай калектыўнай гаспадарцы на той час 7 коней, 5 галоў буйной рагатай жывёлы, 14 вазоў [64, арк.115-120].

Пры гэтым, 23 лістапада 1948 года інструктар сельгасаддзелу Пінскага абкаму Хайцін звяртае ўвагу на тое, што за год існавання калгаса імя В.М.Молатава, “у ім не адбылося ніякага прыросту. Было 18 гаспадарак і засталася – 18. Да таго ж 20 калгаснікаў не выпрацавалі неабходнага мінімуму працадзён. Знялі старшыню Захарчэня, выбралі Васько, аднак справы ў калгасе ніяк не змяніліся” [70, арк.5].

Трэба заўважыць, што ў першыя пасляваенныя гады заходнебеларускія калектывныя гаспадаркі адчувалі востры недахоп сельскагаспадарчых прыладаў, насення, угнаенняў, што ўскладняла аднаўленне аграрнага сектару. Нездавальняючы характар мела арганізацыя працы. У калгаснікаў адсутнічалі эканамічныя стымулы працы, таму што аплата насіла форму працадзён. Яны сталі нормай кантролю, што нагадвала паншчыну.

Яскравым сведчаннем адносін калгаснікаў да грамадскай вытворчасці з’яўлялася выкананне ўсталяванага дзяржавай мінімуму працадзён. У Пінскай вобласці за першае паўгоддзе 1947 года 40 % калгаснікаў не выканалі абавязковай нормы працоўнага ўдзелу [81, стар.97]. У Вялікарожанскім калгасе “Перамога” Ганцавіцкага раёна ў 1946 годзе 40,3 % калгаснікаў таксама не выканалі мінімум працадзён [60, арк.97].

Эфектыўнасць працы калгасаў і саўгасаў заставалася нізкай, аб чым сведчыць ураджайнасць асноўных сельскагаспадарчых культур. У 1946 годзе ў Заходняй Беларусі ўраджайнасць азімага жыта у параўнанні з 1945 годам зменшылася з 6,5 да 3,6 цэнтнераў з гектара, азімай пшаніцы – з 7,7 да 3,6 цэнтнераў з гектара. У большасці такія нізкі паказчык быў абумоўлены недастатковым ўзроўнем агратэхнічнай апрацоўкі палёў, адсутнасцю спецыялістаў і тэхнікі, недахопам мінеральных і арганічных угнаенняў, што было звязана са слабым развіццём грамадскай жывёлагадоўлі. Паўплывала на гэта і дрэнная арганізацыя працы а таксама выканаўчая дысцыпліна. Асабліва негатыўны ўплыў аказала засушлівае надвор’е 1946 года [81, стар.98].

Вельмі востра стаяла пытанне недахопу спецыялістаў сельскай гаспадаркі для калгасаў. Нават штат Наркамату земляробства БССР на пачатак вясны 1945 года быў забяспечаны толькі на 25 %. Кваліфікаваныя кадры ў асноўным набіраліся з партызанаў і дэмабілізаваных вайскоўцаў Чырвонай Арміі. Пазней маладыя спецыялісты пачалі прыбываць па накіраванню Міністэрства сельскай гаспадаркі СССР. У краіне праблема вырашалася метадам падрыхтоўкі кадрў на курсах пры МТС і ў кароткатэрміновых сельскагаспадарчых школах.

У першыя пасляваенныя гады падаўляючая большасць накіроўваемых спецыялістаў працавала ў раённых сельскагаспадарчых аддзелах, на машынна-трактарных станцыях і ў іншых арганізацыях, але не ў вёсцы.

Каб прыцягнуць спецыялістаў да працы ў сельскай мясцовасці, была распаўсюджаная практыка прадастаўлення ільгот. Паводле пастановы СНК

БССР і ЦК КП(б)Б ад 25 снежня 1945 года “Аб мерах па побытавым уладкаванні аграномаў, заатэхнікаў, ветэрынарных урачоў, працуючых ў сельскай гаспадарцы і пражываючых у сельскай мясцовасці” прадугледжвалася выдзяленне прысядзібных надзелаў да 0,25 гектара, уключна з плошчай пабудоваў, вызваленне з 1946 года ад дзяржаўнай здачы бульбы, атрыманне трафейнай жывёлы (па адной карове і аднаму цяляці) па афіцыйна усталяваных коштах, будаўніцтва жылля, прадастаўленне крэдыту да сямі тысяч рублёў тэрмінам на шэсць гадоў [81, стар.100].

Пасля вызвалення Беларусі дзяржава аднавіла дыферэнцыраваную (класавую) падатковую сістэму, у аснове якой былі абавязковыя пастаўкі. Калгасы па прычыне іх невялікай колькасці і нізкай рэнтабельнасці неслі меншы падатковы цяжар. Планавыя заданні для іх былі ў 2-4 разы меншымі. Адзінаасобны сектар у першыя пасляваенныя гады дамінаваў у аграрнай вытворчасці і карміў краіну. Аднак дзяржава абавязковыя пастаўкі зрабіла прагрэсіўным падаткам, каб стрымліваць развіццё буйнай прыватнай гаспадаркі, якая асацыявалася з кулацкай. Напрыклад, памер абавязковых паставак для двароў з плошчай зямлі большай за 10 гектараў быў у 1,8-2,5 разоў большым, чым для гаспадарак з колькасцю зямлі да 2 гектараў. Дадзены дзяржаўны падатак кожны год павялічваўся. У 1946 годзе ў параўнанні з 1944 годам ён узрос у 1,4 разоў. У Пінскай вобласці ў 1946 годзе калгасы павінны былі пастаўляць дзяржаве 30-50 кілаграмаў збожжа з гектара, адзінаасобныя гаспадаркі з надзелямі да 2 гектараў – 60-100 кг збожжа з гектара, гаспадаркі з надзелямі 2-5 га – 75-120 кг з га, гаспадаркі з надзелямі 5-10 га – 95-145 кг з га, а гаспадаркі з надзелямі вышэй за 10 га павінны былі паставіць 130-180 кілаграмаў збожжа з гектара [81, стар.103].

Акрамя гэтага, сяляне абкладаліся грашовымі падаткамі. На першым месцы быў сельскагаспадарчы падатак, памеры якога налічваліся ў 700 рублёў на адзін гектар раллі, за сенакос – 350 рублёў, за сад – 3000 рублёў, за каня – 1000 рублёў, за карову – 1200 рублёў.

Трэба адзначыць і тое, што кожны сялянскі двор выплочваў падатак з будынкаў, дзяржаўную пошліну, зямельную рэнту, падатак з маласямейных. Калі селянін не мог разлічыцца з дзяржавай, то ўступала ў моц пастанова СНК СССР ад 24 лістапада 1942 года “Аб адказнасці за выкананне абавязковых паставак сельскагаспадарчых прадуктаў калгаснікамі і адзінаасобнымі гаспадаркамі”. Па гэтай пастанове прадугледжваліся наступныя меры пакаранняў.

1. За парушэнне тэрміну паставак – штраф у памеры дваінога кошту не здадзенай у тэрмін прадукцыі.
2. Калі падатак немагчыма спагнаць натурай, ён спаганяецца грашыма.
3. Неаднаразовая нявыплата прыводзіць да крымінальнай адказнасці па артыкулу 59 С [81, стар.104].

Меры адказнасці ўводзіліся суровыя, падаткі для многіх гаспадарак, разбураных вайной, аказаліся непасільнымі. Сяляне імкнуліся схваць колькасць зямлі і жывёлы ад фінансавых агентаў.

Так, напрыклад, 13 верасня 1945 года на паседжанні бюро Пінскага абкама сцвярджалася, што ў Ганцавіцкім раёне “ў шэрагу сельсаветаў (Агарэвіцкім, Малькавіцкім, Круговіцкім) з мэтай змяншэння здачы збожжа дзяржаве, схавана сялянскімі гаспадаркамі вялікая колькасць зямлі”. Тут жа звяртаецца ўвага на тое, што “райпрокурор тов. Пацев, потеряв большевистскую бдительность, не привлекает их к законной ответственности” [51, арк.108]. Як зазначыў у сваёй дакладной быўшы камісар партызанскага атрада Свіццоў А.А.: “в Мальковичском сельсовете допущены вопиющие безобразия в вопросе начисления поставок, уточнения количества земли и т. д.”. Гэтыя “безобразия” на думку Свіцова заключаліся ў тым, што ў Малькавіцкім сельскім савеце недаабкладзены падаткам больш за 20 кулацкіх і “серадняцка-заможных” гаспадарак, якія схавалі ад уліку частку сваіх зямель. А ў вёсцы Задуб’е было выяўлена 59 гаспадарак, не ў поўнай меры абкладзеных падаткам. У выніку, як паведамляе А.А. Свіццоў, “в Мальковичах у Занько Алексея и Литвиновича Ивана были приняты меры к бесспорному изъятию хлеба” [62, арк.38-39].

7 кастрычніка 1946 года ў Ганцавіцкім раёне ў вёсцы Любашава было выяўлена 176 гектараў схаванай зямлі, у вёсцы Будча – 170 га, у Агарэвіцкім сельсавеце – 34 гектары. На ўсе гэтыя землі не налічваліся збожжапастаўкі [58, арк.127].

У пачатку 1945 года ў Чудзінскім сельсавеце Ганцавіцкага раёна Вайніловіч Віктар заявіў аб падзежы каня. Аднак выявілася, што гэтага каня ён папросту перадаў свайму сваяку ў вёску Шашкі. Так ён спрабаваў зменшыць падатковы цяжар і не ўдзельнічаць у абавязковых лесанарыхтоўках. Трэба зазначыць, што многія гаспадары свядома даводзілі сваіх коней да аслабленага стану з той жа мэтай няўдзелу ў лесанарыхтоўках. Гэтыя сяляне казалі, што ў іх няма чым карміць коней, аднак праверкі сведчылі, што фуражу ў іх для гэтага дастаткова. Таму ў выніку найбольш злосныя ўхіленцы ад лесапаставак прыцягваліся да адказнасці [56, арк.13].

Акрамя гэтага, былі і праявы бюракратычных адносінаў да патрэбаў сялян, былі зарэгістраваны выпадкі перавышэння паўнамоцтваў з боку ўпаўнаважаных па зборы падаткаў. У Ганцавіцкім раёне 19 кастрычніка 1946 года “за обворование крестьян при приёме от них хлеба, за реализацию фальшивых квитанций, за присвоение денег за сданный хлеб” быў арыштаваны збожжанарыхтоўшчык Хілюціч Павел Пракопавіч [62, арк.44].

Такія факты выклікалі асуджэнне з боку партыйна-савецкіх органаў, аднак яшчэ большым, на іх думку, злачынствам з’яўляліся спробы зрыву збожжапаставак сялянамі. У жніўні 1945 года выйшла пастанова СНК БССР аб забароне гандлю збожжам да выканання абавязковых

збожжапаставак. Аднак сяляне імкнуліся збожжа першага абмалоту пераўтварыць у муку для продажу на кірмашы. У Пінскай вобласці па стане на 12 жніўня 1947 года не распачалі здачу збожжа дзяржаве 50 % адзінаасобных гаспадарак. Недаімкі рабіліся звычайнай з'явай. Дзяржаўныя пастаўкі ў большасці выпадкаў не выконваліся па прычыне іх высокага памеру. Пры планаванні здачы сельскагаспадарчай прадукцыі дзяржава зыходзіла са сваіх патрэбаў, а не з магчымасці вёскі. Падатак на ўсё, чым валодаў селянін, быў настолькі вялікі, што ўтрымліваць жывёлу, вырошчваць сады стала проста нявыгадным заняткам. Усяму гэтаму мелася тэарэтычнае абгрунтаванне: селянін павінен большую частку свайго часу аддаваць калектыўнай вытворчасці.

Моцна падарвала становішча сялян грашовая рэформа 1947 года, таму што ў большасці людзі захоўвалі грошы дома, а не ў ашчадных касах.

Класавы характар падатковай палітыкі ў вывучаемы перыяд акрасляўся прадастаўленнем ільгот і ў абкладанні цвёрдым заданнем. Ад выплаты вызваліліся гаспадаркі сем'яў ваеннаслужачых, партызан і грамадзян, згубіўшых маёмасць за гады акупацыі, але з дазволу мясцовых уладаў. У заходніх абласцях Беларусі дадзеную ільготу атрымалі 167872 чалавек, што склала 19 % ад агульнай колькасці. Гэтая частка заходнебеларускага сялянства ў далейшым падтрымала ідэю масавай калектывізацыі сельскай гаспадаркі і была зацікаўленая ў ліквідацыі кулацтва. Заможная частка вёскі ў 1944 – 1948 гадах адчувала моцны падатковы ціск з боку дзяржавы.

6 верасня 1947 года выйшла пастанова Савета Міністраў БССР “Аб падатковым абкладанні кулацкіх гаспадарак заходніх абласцей”. Усталёўвалася новая шкала ставак падатку. Для прысядзібных двароў калгаснікаў яна зніжалася на 50 %, для сярэдніх – павялічвалася на 18,3% і прагрэсіўна расла для кулацкіх двароў. Пры прыбытковасці кулацкай гаспадаркі ад 10000 руб. дадатак да падатку ўсталёўваўся ў памеры 20 %, пры прыбытку ад 10000 да 15000 руб. – 30 %, пры прыбытку вышэй за 15000 – 50 %.

Галоўнымі рысамі пры вызначэнні кулацкай гаспадаркі былі сістэматычнае выкарыстанне наёмных работнікаў, адпрацовак, атрыманне прыбытку ад здачы ў арэнду машын, ад эксплуатацыі млыноў, маслабоек і інш., наяўнасць прыбытку ад схаванай арэнды зямлі, сістэматычная купля сельскагаспадарчай прадукцыі у сялян з мэтай яе перапродажу ці абмену. Мясцовыя савецкія органы ўлады атрымалі права складаць спісы кулацкіх гаспадарак. Шырокія паўнамоцтвы і адсутнасць дакладных рысаў вызначэння кулацкіх гаспадарак прыводзілі да парушэнняў прынцыпаў класавай ідэнтыфікацыі з боку мясцовых органаў улады. Пры гэтым, у правядзенні раскулачвання была зацікаўленая бядняцкая частка вёскі, таму што канфіскаваная маёмасць альбо перадавалася ў непадзельныя фонды калгасаў, альбо падзялялася паміж бяднейшымі сялянамі [81, стар.107].

На 20 лістапада 1948 года ў Ганцавіцкім раёне было выяўлена і зацверджана райвыканкамам 33 кулацкія гаспадаркі. Сярод іх было 10

гаспадарак, якія не змаглі сплаціць у поўнай меры ўсіх падаткаў дзяржаве і іх справы былі перададзеныя ў суд, пасля чаго ў гэтых сялянаў канфіскавалі частку маёмасці, а 3 сям'і былі прыцягнуты да крымінальнай адказнасці [72, арк.36].

Пры спагнанні нявыплат па падатках з кулацкіх гаспадарак фінансавыя агенты не мелі права забіраць жыллё, адзенне, абутак, бялізну і іншыя прадметы хатняга побыту. Аднак жывёлу (у тым ліку і апошнюю карову), прадукты харчавання, сельскагаспадарчыя прылады падлягалі канфіскацыі за падаткавыя даўгі.

Партыйныя органы заклікалі міліцыю і пракуратуру як мага актыўней змагацца з парушэннямі заканадаўства кулакамі, што тыя і рабілі. Вось што дакладваў у 1948 годзе начальнік упраўлення Міністэрства юстыцыі па Пінскай вобласці Чакрыгін: “нарсуд Ганцевичского района (судья Захарова) по пункту 6 части 2 статьи 93 УК БССР определил меру наказания 5 лет лишения свободы в отношении кулачки Сурма Елены Ивановны, привлечённой к уголовной ответственности за злостное уклонение от уплаты сельхозналога. Мера наказания является совершенно либеральной, не обеспечивающей суровой борьбы с классовым врагом. Только Столинский нар. суд (судья Важников) применял полную санкцию пункта 6 части 2 статьи 93 УК БССР, т. е. каждый из 6 кулаков осужден на 10 лет лишения свободы с конфискацией имущества” [66, арк.222]. Такім чынам, ад судоў патрабавалася накладаць як мага большыя пакаранні на “класавых ворагаў”.

На бюро ЦК КП(б)Б у снежні 1948 года разглядалася пытанне “Аб фактах парушэнняў закону пры падатковым абкладанні кулацкіх гаспадарак у заходніх абласцях Беларусі”. Звярталася ўвага на тое, што ў шэрагу раёнаў маюць месца выпадкі, калі некаторыя кулацкія гаспадаркі застаюцца не абкладзенымі па нормах дадзенай катэгорыі двароў. І ў гэты ж час сярэднія кулацкія гаспадаркі адносяць да катэгорыі кулацкіх.

Былі такія факты і ў Ганцавіцкім раёне. Так, напрыклад, як адзначалася на адным з паседжанняў Ганцавіцкага райкама ў 1947 годзе “председатель Локтышёвского сельсовета Уфимцев, благодаря отсутствию контроля со стороны райисполкома, стал на путь искажения политики партии в деревне, т. е. переобложения бедняцко-средняцкой части населения и недообложения зажиточной и кулацкой. Уфимцев и агент уполминзага Шура представили в деревне Гута ложные сведения о наличии земли у кулаков, таких как Марук Василий Андреевич, Тихон Прокоп Наумович, Курилик Адам Филлипович и др.” [63, арк.138]. У тым жа 1948 годзе было выяўлена, што старшыня Лактышоўскага сельскага савета Ганчар за хабар “многим заможным гаспадаркам паменшыў нормы здачы збожжа. Напрыклад, была паменшана норма збожжапаставак да 50 кг з гектара заможнаму селяніну Лыганоўскаму Мікалаю” [68, арк.12].

Такім чынам, сельская гаспадарка Ганцавіцкага раёна ў азначаны час праходзіла складаны шлях пасляваеннага аднаўлення. Зразумела, што без

дапамогі з боку дзяржавы крэдытаваннем, пастаўкамі тэхнікі і насення
вёска абыйсціся не магла. Аднак, гэтая дапамога не была прадастаўлена
ўсім сялянам. Заможная частка вёскі з-за класавага ўхілу таталітарнай
дзяржавы апынулася ў больш складаных умовах. Гэта праявілася ў
падатковай палітыцы, калі кулацкія гаспадаркі былі абкладзеныя падаткамі
ў большай ступені, чым менш заможныя сяляне і калгасы. Калгасам
ствараліся больш ільготныя ўмовы. Але ў 1944-1948 гадах масавай
калектывізацыі на заходнебеларускіх землях, у тым ліку і ў Ганцавіцкім
раёне не адбылося.

2.3 Масавая калектывізацыя ў 1949-1952 гг.

У лютым 1949 года адбыўся XIX з’езд КП(б)Б, на якім была пастаўленая задача перад партыйна-савецкімі арганізацыямі “палепшыць працу па арганізацыйна-гаспадарчаму ўмацаванню створаных калгасаў і па прапагандзе сярод сялян-беднякоў і сяраднякоў перавагаў калгаснага ладу” [81, стар.109]. Пасля гэтага з’езду і пачынаецца разгортванне масавай калектывізацыі заходніх абласцей Беларусі са многімі атрыбутамі 30-х гадоў. Як сведчаць архіўныя матэрыялы, тэмпы росту калектывіўных гаспадарак у 1949-1952 гг. былі вельмі высокія.

Партыйныя органы ўвесь гэты час імкнуліся паскорыць тэмпы калектывізацыі. У маі 1949 года пры абмеркаванні ў ЦК КП(б)Б працы Пінскага абкама звярталася ўвага на яго слабую працу па калектывізацыі сялянскіх гаспадарак, адсутнасць сувязі з беспартыйным актывам. У канцы верасня 1949 года адбыўся пленум ЦК КП(б)Б, на якім было разгледжана пытанне “Аб стане і далейшых задачах калгаснага будаўніцтва ў заходніх абласцях БССР”. Пасля гэтага пленума назіраецца фарсіраванне тэмпаў калектывізацыі, якое суправаджалася парушэннем прынцыпу дабраахвотнасці. Гэтыя парушэнні былі зафіксаваныя і ў Ганцавіцкім раёне. Так, 22 ліпеня 1950 года на паседжанні бюро Ганцавіцкага райкама разглядалася пытанне аб няправільных дзеяннях старшыні Люсінскага сельсавета Мельнікава пры правядзенні калектывізацыі. Як выявілася, старшыня сельсавета Мельнікаў сам пісаў заявы ад сялянаў без іх згоды і замест подпісу ставіў крыжыкі. “В результате чего 6 крестьянских хозяйств при обобществлении сельхозинвентаря и скота отказались от того, что они подавали заявления о приеме их в колхоз” [22, арк.1].

У Пінскай вобласці партыйныя арганізацыі сталі адвольна адносіць вялікую колькасць сялянскіх двароў у катэгорыю рабочых і служачых з адначасовым адразаннем у іх зямлі. Такім чынам павялічваўся агульны працэнт калектывізацыі. Такія фальсіфікацыі адбываліся і ў Ганцавіцкім раёне [76, арк.5].

Паварот да больш хуткіх тэмпаў калектывізацыі ў Ганцавіцкім раёне адбыўся яшчэ да XIX з’езда КП(б)Б. Аднак пасля 1949 года пачынаецца фарсіраванне тэмпаў стварэння сельгасарцеляў.

За перыяд з 1944 па 1947 год у Ганцавіцкім раёне былі створаныя толькі 2 калгасы – “Перамога” ў 1945 годзе і адноўлены калгас імя В.М.Молатава ў 1947 годзе.

У 1948 годзе тут былі створаныя яшчэ 2 сельгасарцелі – калгас імя Жданава ў вёсцы Задуб’е і калгас “Новы шлях” у вёсцы Боркі. Аднак 2 сакавіка 1949 года ў выступленні першага сакратара Ганцавіцкага РК КП(б)Б Місюліна І.А. “Аб выніках XIX з’езда КП(б)Б і задачах раённай партыйнай арганізацыі” адзначалася што “руководители района погнались за количеством, и в результате эти колхозы числились только на бумаге.

Так, например, в колхозе имени Жданова ещё в начале зимы обобществили семена, но под агитацией националистических и кулацких элементов колхозники разобрали семена обратно и колхоз долгое время находился на грани развала” [73, арк.17].

У гэтым жа выступленні Місюлін І.А., аналізуючы курс партыі на правядзенне масавай калектывізацыі, заўважыў: “отдельные коммунисты, руководящие работники советских учреждений ещё робко подходят к перестройке сельского хозяйства на социалистический лад. Они говорят, что нам не нужно организовывать пока много колхозов, организуем один-два и укрепим их, а осенью ещё пару создадим. Таких людей я называю скептиками. У нас есть все возможности к тому, чтобы 1949 и 1950 годы стали годами сплошной коллективизации сельского хозяйства в нашем районе. Нужно не робкими шагами, а вплотную, смело браться за перестройку сельского хозяйства на социалистических основах, повсеместно приступить к организации новых колхозов и укрепить существующие” [73, арк.18-19]. Такім чынам, гэтае выступленне першага сакратара райкама можна лічыць пачаткам адліку правядзення масавай калектывізацыі ў Ганцавіцкім раёне. Аднак, у выступленні І.А.Місюліна ёсць і некаторыя супярэчнасці. Спачатку ён дакарае вярхушку раённай партыйнай арганізацыі ў тым, што яна “погналась за количеством”, а потым выказвае тэзіс аб тым, што трэба нарошчваць тэмпы калектывізацыі. У тым жа дакладзе Місюлін І.А. заяўляе аб тым, што “к весеннему севу у нас будет не менее 20 колхозов”.

У выніку правядзення масавай калектывізацыі да канца 1949 года ў Ганцавіцкім раёне было створана 37 калгасаў, якія меліся ўжо ў кожным населеным пункце. Вось як выглядала дынаміка тэмпаў калектывізацыі ў раёне ў 1949 годзе:

Табліца 1

Дата	Колькасць калгасаў	Колькасць у іх двароў	Сярэдняя кольк.двароў на калгас	Працэнт калектывізацыі
01.02.1949	7	248	35	3,2 %
04.03.1949	11	476	43	-
23.03.1949	13	592	-	-
26.03.1949	14	633	-	-
01.06.1949	16	895	56	13,4 %
01.07.1949	17	781	46	11,6 %
01.08.1949	19	917	48	13,6 %
04.11.1949	36	2508	69	37,6 %
07.12.1949	37	2838	76	42,6 %

Заўвага: табліца складзена аўтарам па матэрыялах Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці, ф.7581, воп.3, спр.869, арк.9, 25, 60, 67, 95, 165, 212, 241, 297.

Табліца 1 сведчыць, што за 1949 год Ганцавіцкі раён быў калектывізаваны ледзь не на палову. Пры гэтым асноўная хваля гэтага працэсу прайшла ў другой палове года. З табліцы вынікае, што адначасова са стварэннем новых калгасаў адбываўся і колькасны рост існуючых сельгасарцеляў за кошт уступлення ў іх новых адзінаасобных гаспадарак. Цікава і тое, што за месяц з чэрвеня па жнівень адбылося скарачэнне агульнай колькасці сялянскіх гаспадарак у калгасах на 114 двароў, нягледзячы на тое, што за гэты ж час быў створаны і яшчэ адзін новы калгас.

Акрэслім у табліцы 2 лакалізацыю створаных калгасаў і некаторыя звесткі аб іх па стану на 20 лістапада 1949 года:

Табліца 2

Населены пункт	Назва калгаса	Дата арганізацыі	Колькасць гасп. на час арганізацыі	Колькасць гасп. на 20.11.1949	Колькасць гаспадарак у населен. пункце
в.Ганцавічы	30 год БССР	08.01.49	54	130	258
Любашава	Імя Будзенага	18.03.49	36	48	222
Боркі	“Новы шлях”	20.10.48	52	60	111
Сукачы	“Сerp і молат”	05.11.49	18	18	52
Ельня	“Чырвон. Ельня”	-	25	30	-
Агарэвічы	Імя Кірава	18.03.49	57	94	287
Новыя Агарэвічы	Імя Маленкова	05.09.49	32	48	93
Калонія	Імя Варашылава	08.01.49	33	48	55
Шашкі	“Рассвет”	01.10.49	23	71	102
Круговічы	Імя Талбухіна	-	25	30	208
Малыя Круговічы і Мельнікі	Імя Леніна	18.03.49	86	102	207
Нач	Імя Дзяржынскага	27.10.49	29	34	85
Лактышы	“Праўда”	17.09.49	25	41	118
Гута	“Звязда”	27.10.49	25	41	261
					99

Востраў	“Парыжская Камуна”	08.04.49	39	47	149
Крышылавічы	Імя Ільіча	18.03.49	54	77	108
Перадзелы	“Па заветах Ільіча”	17.09.49	32	58	83
Дубнікі	“Савецкая Бел.”	27.10.49	32	32	33
Кукава	“Светлы шлях”	08.04.49	39	86	150
Кукава бор	Імя Дзмітрова	31.07.49	29	78	106
Дзяніскавічы 2	Імя Сталіна	28.01.49	25	89	247
Дзяніскавічы 1	Імя Чапаева	17.09.49	25	49	205
Яськавічы	Імя Панамарэнка	27.10.49	126	134	250
Чудзін	Імя Молатава	01.03.47	28	265	275
Будча	“Чырвоны партызан”	18.03.49	41	109	295
Пярэвалакі	Імя Свядлова	27.09.49	49	62	68
Вял. Рожан	“Перамога”	05.02.45	25	158	317
Новы Рожан	Імя Суворова	27.10.49	55	60	61
Баравая	“Чырвоны Кастрычнік”	27.10.49	42	53	60
Чырв. хутары	“Новае жыццё”	-	32	35	59
Люсіна	Імя Калініна	27.10.49	25	54	330
Малькавічы	“Бальшавік”	08.04.49	41	127	250
Ліпск	“Камунар”	27.10.49	34	74	82
Задуб’е	Імя Жданава	08.10.48	17	36	152
Хатынічы	“1-га мая”	08.04.49	42	232	559
Раздзялавічы	“17-га верасня”	-	23	30	166

Заўвага: табліца складзена аўтарам па матэрыялах Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці, ф.7581, воп.3, спр.870, арк.45-46.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што тэза першага сакратара Ганцавіцкага райкама І.А.Місюліна аб тым, што 1949 і 1950 гады павінны стаць часам суцэльнай калектывізацыі, пачала ажыццяўляцца амаль поўнасю.

Аднак не ўсё праходзіла так гладка. Пленум ЦК КП(б)Б, які адбыўся 24-25 сакавіка 1950 года, заслухаў даклад першага сакратара ЦК КП(б)Б М.І.Гусарава “Аб мерах па выкананню пастановы ЦК У КП(б) ад 3 сакавіка 1950 года”. У гэтым дакладзе адзначалася нездавальняючае кіраўніцтва справай калгаснага будаўніцтва з боку партыйна-савецкіх органаў. Задача калектывізацыі не стала для іх галоўнай, мелася шмат памылак у працэсе гаспадарчага ўмацавання сельгасарцеляў, як напрыклад: не праводзілася абагульненне сродкаў вытворчасці, не развівалася грамадская жывёлагадоўля, не было парадку ў калгасным і адзінаасобным

землекарыстанні і т. п. Адзначаў Пленум і тое, што ў значнай частцы калгасаў, у тым ліку і ў Пінскай вобласці, яшчэ не створаныя вытворчыя брыгады, а за існуючымі брыгадамі не замацаваныя зямельныя надзелы, прылады працы. Нормы выпрацоўкі ў сельгасарцелях былі ў 2-3 разы ніжэй, чым рэкамендавалася ўрадам. На Пленуме крытыкавалася і праца МТС [81, стар.112]. У сваю чаргу, у Пінскім абкаме ў гэты ж час адзначалася, што “райкомы, райисполкомы и сельскохозяйственные органы несерьёзно отнеслись к выполнению постановления бюро обкома от 29 декабря 1949 года «О недостатках и ошибках в работе партийных, советских и сельскохозяйственных органов в проведении коллективизации сельского хозяйства», которое было принято на основании указаний бюро ЦК КП(б)Б. В настоящее время темп коллективизации низкий и особенно его ослабили в январе-феврале 1950 года, когда партийные и советские органы увлеклись заготовками леса, забыли о коллективизации и снизили её темп” [76, арк.4]. У Пінскім абкаме падкрэслівалася таксама, што за студзень-люты 1950 года ў Ганцавіцкім раёне колькасць калгаснікаў павялічылася толькі на 0,1 %. Не забыліся і на тое, што ў некаторых раёнах Пінскай вобласці, у тым ліку і Ганцавіцкім, дапусцілі прыпіскі, фіктыўна павялічыўшы колькасць сялянскіх гаспадарак, аб’яднаных у калгасы [76, арк.5].

Перагібы калектывізацыі востра праявіліся ўжо ў гэты час. Сяляне ўжо абвешчаных калгасаў пачалі адмаўляцца ад абагульнення сродкаў вытворчасці і насення. Па стану на сакавік 1950 года ў Пінскай вобласці ў 223 калгасах былі не абагульнены коні, а ў Ганцавіцкім раёне – у 13 сельгасарцелях [76, арк.9].

Пасля стварэння амаль 40 калгасаў у Ганцавіцкім раёне, партыйна-савецкі апарат пачаў праводзіць палітыку масавага прыцягнення сялянаў у гэтыя калектывы гаспадаркі. Раённыя ўлады перыядычна падавалі звесткі аб працэнтных суадносінах калгаснікаў і адзінаасобнікаў. Вось якая дынаміка ўступлення сялянаў у калгасы ў 1950 годзе:

- 1 студзеня. Працэнт калектывізацыі раёна – 52,1;
- 1 сакавіка – 55,1;
- 15 красавіка – 65 %;
- 1 мая – 72,1 %;
- 1 жніўня – 75 %;
- 1 снежня – 87,8%.

Па стану на 1 снежня 1950 года з 6912 сялянскіх гаспадарак у Ганцавіцкім раёне 6071 былі ўжо калгаснікамі. На гэты час калгасы раёна мелі 2490 коней, 2058 галоў буйной рагатай жывёлы і 284 свіней [23, арк.1-19].

Аднак і тут не ўсё было так проста. У сярэдзіне 1951 года сакратар Ганцавіцкага райкама К.В.Арцёменка на пленуме адзначаў, што “значительная часть колхозников оказались мнимыми, они вступили в колхозы и не принимают никакого участия в колхозной жизни, а пользуются всеми правами как колхозники. На 15 июня в колхозах района

не принимали участия в работе 3006 трудоспособных колхозников, не выработали минимума трудодней 1571 человек” [24, арк.20]. Такім чынам, фарсіраванне тэмпаў калектывізацыі прыводзіла да адваротнага жадаемаму працэсу – рост калгаснай вытворчасці рос далека не так хутка і якасна, як гэта бачылася партыйнай вертыкалі. Часта ўсё зводзілася да фармалізму – людзі ўступалі ў калгасы, але працаваць там не спяшаліся. У 1952 годзе першы сакратар Ганцавіцкага райкама Храловіч Л.В. сведчыў, што ў 1951 годзе ў раёне не працавалі мінімум працадзен 45 % усіх калгаснікаў і ўвогуле не ўдзельнічалі ў калгаснай працы 10 % калгаснікаў. У выніку, у 1951 годзе ў Ганцавіцкім раёне быў самы нізкі ў Пінскай вобласці ўраджай збожжа і бульбы, а падзеж жывёлы ў параўнанні з 1950 годам павялічыўся ў 3 разы [26, арк.2].

У 1950 годзе прадпрымаюцца меры па ўзбуйненню калгасаў, што суправаджалася новым і значным змяншэннем асабістых надзелаў сялян. 30 мая 1950 года выйшла пастанова ЦК УКП(б) “Аб узбуйненні калгасаў і задачах партыйных арганізацый у гэтай справе”. Афіцыйна было аб’яўлена, што “малыя калгасы не могуць эфектыўна ўкараняць новую тэхніку і тэхналогію”. Гэтае аб’яднанне як чарговая кампанія праводзілася хутка. Да пачатку 1951 года абсалютная большасць калгасаў была ўзбуйнена адміністрацыйным шляхам далучэння слабых сельгасарцеляў да больш моцных. Памер гаспадаркі усталёўваўся па крытэрах, якія мелі мала чаго агульнага з праблемамі кіравання. Пры гэтым скарачалася магчымасць уліку спецыфікі мясцовых умоваў.

У Ганцавіцкім раёне ў выніку праведзенага ўзбуйнення па стану на 27 кастрычніка 1950 года быў ужо 21 калгас. У табліцы 3 адлюстравана тое, як праходзіў працэс узбуйнення ў Ганцавіцкім раёне (дадзеныя па стану на 27 кастрычніка 1950 года):

Табліца 3

Калгас	Далучаныя калгасы (кольк. гаспадарак у іх)	Дата ўзбуйнення	Агульная колькасць гаспадарак	Колькасць зямлі у гектар.
“Новы шлях”	-	-	105	1610
Імя Будзёнага	“Чырв. Ельня”(26); “Серп і молат”(19)	07.09.1950	260	-
“30 год БССР”	-	-	232	855
Імя Кірава	Імя Варашылава (89); Імя Маленкова (48)	верасень 1950	489	2203
“Рассвет”	-	-	100	527
“Парыжская Камуна”	Імя Ільіча (85); Імя Дзмітрова (88)	верасень 1950	350	1900
“Светлы шлях”	“Сав. Беларусь” (34); “Па заветах Ільіча” (71)	верасень 1950	239	1045

Імя Леніна	Імя Талбухіна (152)	вер. 1950	395	1748
“Звязда”	-	-	114	489
Імя Дзяржынскага	-	-	115	407
“Праўда”	-	-	316	1134
Імя Сталіна	Імя Чапаева (184); Імя Панамарэнка(242)	07.09.1950	672	3833
“Чырв партыз.”	-	-	288	1173
Імя Молатава	Імя Свядлова (66)	вер. 1950	357	1629
“Перамога”	Імя Суворава (74); “Чырв.Кастрыч”(62); “Новае жыццё”(63)	жнівень 1950	466	2137
Імя Калініна	“Шлях Леніна”(68)	вер. 1950	318	2251
“Бальшавік”	“Камунар”(90)	вер. 1950	382	1333
Імя Жданава	-	-	137	476
“1-га мая”	-	-	421	2747
“17-га верасня”	-	-	85	325
Імя Кутузава	-	-	81	932

Заўвага: табліца складзена аўтарам па матэрыялах Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці, ф.2219, воп.1, спр.223, арк.1-24.

Дадзеныя табліцы 3 сведчаць, што ў Ганцавіцкім раёне ў выніку ўзбуйнення зніклі 17 калгасаў. Не кранула аб’яднанне 11 калгасаў. Пры гэтым, можна падкрэсліць, што праца па ўзбуйненню завершылася ў верасні 1950 года. У выніку гэтага працэсу самым вялікім у раёне стаў калгас імя І.В.Сталіна, які налічваў 672 гаспадаркі калгаснікаў. Пры правядзенні ўзбуйнення сельгасарцеляў лічылася, што гэта дасць магчымасць лепш забяспечыць калгасы раллём, пашай і зменшыць кіраўнічы апарат. Апошняе і сапраўды адбылося, адміністрацыйна-абслугоўваючы персанал калгасаў раёна у выніку аб’яднання скараціўся з 231 да 180 чалавек [25, арк.5].

Наступнай акцыяй савецкай улады ў аграрнай палітыцы было ссяленне хутароў. Меркавалася, што гэтая справа неабходная для далейшага арганізацыйна-гаспадарчага ўмацавання калектывных гаспадарак і паляпшэння аператыўнасці кіраўніцтва калгасамі. У Ганцавіцкім раёне налічвалася 2230 хутарскіх гаспадарак. Асабліва шмат іх было ў калгасах імя Кірава, “Светлы шлях”, імя Калініна, “1-га мая”, “17-га верасня”, “Парыжская Камуна”. Таму ў 1952 годзе хутаране Ганцавіцкага раёну пачалі перасяляцца ў вёскі [27, арк.83].

Пытанні арганізацыйна-гаспадарчага ўмацавання калгасаў працягвалі займаць важнае месца ў рабоце партыйных арганізацый. Аднак вырашаліся яны па-ранейшаму адміністрацыйным шляхам, які не закранаў асноваў праблемы. Вострая дыскусія разгарнулася на трэцім пленуме ЦК

КП(б)Б у верасні 1949 года. Пад відам вырашэння аграрных праблем ішла барацьба паміж першым сакратаром ЦК КП(б)Б М.І.Гусаравым і старшынёй Савета Міністраў БССР П.К.Панамарэнка. Падставай стала “справа аб каровах”. Больш двухсот тысяч галоў трафейнай буйной рагатай жывёлы было раздадзена бяднейшым сялянам і мясцовым партыйным работнікам. У пасляваенных умовах дадзеная акцыя з’яўлялася поўнаасцю апраўданай. Аднак М.І.Гусараў убачыў у гэтым падставу для абвінавачвання мясцовых камуністаў у мелкабуржуазным перараджэнні і ў 1948 годзе было прынята рашэнне аб здачы кароў кіруючымі работнікамі савецкага апарату.

Шматлікія парушэнні прывялі да стварэння ў 1952 годзе камісій па правярцы Статута сельскагаспадарчай арцелі ў заходніх абласцях БССР.

Да канца 1950 года калгасы заходніх абласцей Беларусі аб’ядноўвалі 83,7 % сялянскіх гаспадарак [81, стар.121]. У Ганцавіцкім раёне ў снежні 1950 года гэтая лічба была яшчэ вышэй – 87,8% [23, арк.19]. Пленум ЦК КП(б)Б, які адбыўся 12 – 14 лютага 1951 года, паставіў задачу завяршэння калектывізацыі сельскай гаспадаркі.

З мэтай хутчэйшага завяршэння суцэльнай калектывізацыі дзяржава перайшла ад палітыкі абмежавання да палітыкі ліквідацыі кулацтва як класа. Пры гэтым, да дадзенай катэгорыі вясковага насельніцтва было аднесена шмат сярэдняцкіх гаспадарак. Так, у Ганцавіцкім раёне ў жніўні 1949 года было налічана спачатку 38 кулацкіх гаспадарак, а 15 кастрычніка таго ж года з іх ліку было выключана 10 гаспадарак [75, арк.15]. На такія факты звярталася ўвага ў дакладной запісцы, прадастаўленай ЦК КП(б)Б у чэрвені 1950 года “О фактах извращения политики партии по отношению к середняцким хозяйствам в западных областях БССР”. У Ганцавіцкім раёне “памылкова” раскулачылі 52 гаспадаркі, у Столінскім – 44, у Пінскім – 44. Многія сем’і заможных сялян былі высланы ў далёкія раёны СССР. У верасні 1951 года Савет Міністраў СССР прыняў спецыяльную пастанову “Аб высяленні кулакоў з БССР”. Пры яе ажыццяўленні толькі ў 1952 годзе за межы рэспублікі адправілі 4431 “кулацкую” сям’ю. 7 красавіка 1952 года Савет Міністраў БССР вырашыў перасяліць на ўсход, у Казахстан 1375 сем’яў, або 6064 чалавек [81, стар.123].

Палітыка ліквідацыі кулацтва як класа суправаджалася увядзеннем больш жорсткай падатковай палітыкі дзяржавы. У 1950 годзе норма сельскагаспадарчага падатку з адзінаасобнікаў вырасла ў два разы. Пачалася “эканамічная атака”, якая растлумачвалася неабходнасцю абмежавання росту капіталістычных элементаў у вёсцы. Пад цяжарам гэтага падатку многія сяляне апынуліся на мяжы банкруцтва. Адзінае выйсце было ва ўступленні ў калгас, тым больш, што ў гэтым выпадку даўгі па сельскагаспадарчаму падатку скасоўваліся.

Не абыйшлося ў гэты час і без злоўжыванняў некаторымі партыйна-савецкімі дзеячамі сваіх паўнамоцтваў падчас падаткаабкладання, што асуджалася вышэйстаячымі органамі. 17 кастрычніка 1949 года на Ганцавіцкім раённым партыйным сходзе выявілася, што “председатель

Куковского сельсовета организовал подводы и дал указание группе работников изъять хлеб у гражданина Новик, хотя обязательная поставка у него была выполнена даже сверх плана” [21, арк.62].

Зразумела, што палітыка масавай калектывізацыі не магла не выклікаць прэтэсту сялян. Формы пратэсту былі розныя, забіццё жывёлы, стварэнне “калгасаў на паперы”, нявыхад на работы і іншыя. 17 кастрычніка 1949 года першы сакратар Ганцавіцкага райкама Місюлін І.А. адзначыў, што “крэстьян деревень Мельники, Задубье трудно собрать на собрание, прячутся в лес или в своих постройках, поэтому в этих деревнях с коллективизацией дело обстоит не благополучно” [73, арк.62]. Былі яшчэ і факты актыўнага супраціўлення сялян калектывізацыі. Так, па сведчанні таго ж Місюліна І.А., “в нашем районе кулацко-националистические группы сожгли имущество 3 председателей колхозов, жгут сено и т.д.” [73, арк.61]. Цікавымі з’яўляюцца праявы салідарнасці вяскоўцаў у той складаны час. Так, у калгасе імя Жданава Ганцавіцкага раёна быў звязнены “адзін сабатажнік калгаснага ладу”, які ўступіў у калгас і прадаў свайго вала. У выніку “за него приходила в райком, райисполком, прокуратуру и суд целая делегация во главе с председателем колхоза, прося об его освобождении” [73, арк.42].

У верасні 1952 года адбыўся XX з’езд КП(б)Б, які канстатаваў завяршэнне працэсу калектывізацыі ў заходніх абласцях Беларусі і ахарактарызаваў гэта як сур’ёзную палітычную перамогу, галоўны вынік дзейнасці партыйных арганізацый у вёсцы. Да 1 чэрвеня 1953 года было абагульнена 97,2 % адзінаасобных двароў [87, стар. 184].

Такім чынам, у 1949 – 1952 гадах у заходніх абласцях Беларусі, у тым ліку і ў Ганцавіцкім раёне, фарсіраванымі тэмпамі з выкарыстаннем прымусу і рэпрэсій была праведзена калектывізацыя, якая разбурыла індывідуальную сялянскую гаспадарку.

Узбуйненне калгасаў вяло да падрыву тых элементаў калгаснай дэмакратыі, якія дапускаліся Прыкладным Статутам сельгасарцелі. Сяляне адсоўваліся ад кіравання калгасамі. Гэтая функцыя поўнасцю перайшла да райкамаў партыі і шматлікім арганізацыям, якія пірамідай узвышаліся над калгасамі. Вынікам праведзенай калектывізацыі стала пазбаўленне сялянаў правоў выбару формаў гаспадарання на зямлі, пазбаўленне іх сродкаў вытворчасці, пераўтварэнне іх у механічную рабочую сілу.

Гэта і вырашыла непазбежнасць крызісу, у якім апынулася сельская гаспадарка ў пачатку 50-х гадоў. Гэты крызіс праявіўся ў далейшым зніжэнні вытворчасці і нездольнасці вёскі забяспечыць насельніцтва прадуктамі харчавання ў дастатковай ступені.

Заклучэнне

Развіццё заходнебеларускай вёскі, у тым ліку і Ганцавіцкага раёна праходзіла ў напружанай грамадска-палітычнай атмасферы, якая была звязана з усталяваннем Савецкай улады, яе класавай палітыкай. Найбольш негатыўна ўваходжанне Ганцавіцкага раёну ў склад БССР у верасні 1939 года ўспрыняла польскае насельніцтва. Беларускае ж сялянства паставілася да гэтага неадназначна. Бяднейшае сялянства падтрымлівала Савецкую ўладу, а больш заможнае паставілася да яе насцярожана.

Усталяванне савецкай улады ў раёне адбывалася на безальтэрнатыўнай і класавай аснове. Кіруючыя пасады, як правіла, занялі партыйна-савецкія работнікі з усходніх абласцей, што сведчыць аб недаверы мясцоваму насельніцтву.

У аснове аграрнай палітыкі Савецкай улады ляжала тэза аб маёмаснай роўнасці. Таму адразу ж было ліквідавана памешчыцкае землеўладанне і гэтыя землі былі перададзены бяднейшым сялянам. Вынікам гэтага стаў рост сярэдніх гаспадарак. Аднак пачынаецца пераход да абмежавання землекарыстання пад лозунгам ліквідацыі кулацтва як класа. Гэты працэс распачаўся вясной 1941 года, а затым аднавіўся пасля вайны.

Падатковая палітыка з'яўлялася формай эканамічнага ўздзеяння на сялянства і прымушала яго актыўней уступаць у калгасы. Ідэя ж калектывізацыі была неадназначна ўспрынята насельніцтвам Ганцавіцкага раёна. Адразу ж яе падтрымала бядняцкае насельніцтва вёскі. Сярэднікі і кулакі занялі пазіцыю чакання, а часам нават і варожую. Таму ў перадваенныя гады масавай калектывізацыі не праводзілася. У Ганцавіцкім раёне да сярэдзіны 1941 года былі створаны толькі 4 калгасы, пры гэтым іх уклад у вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі заставаўся нязначным ў параўнанні з адзінаасобным сектарам вёскі.

Падаткаабкладанне залежала ад колькасці зямлі, таму сяляне імкнуліся схваць зямлю ад падаткаабкладання, а прадстаўнікі фінансавых органаў дапускалі шматлікія парушэнні.

Увогуле, вельмі складаным з'яўляецца пытанне ўзаемаадносін мясцовых органаў улады і вясковага насельніцтва. Як сведчаць архіўныя дакументы, пасля вайны савецка-партыйныя дзеячы вельмі часта перавышалі свае паўнамоцтвы. Таму на розных узроўнях прымаліся адпаведныя пастановы “аб фактах парушэнняў сацыялістычнай законнасці”.

Трэба адзначыць, што ў пасляваенны перыяд пэўным чынам на калектывізацыю ў Ганцавіцкім раёне паўплывала дзейнасць падпольных, у асноўным украінскіх і польскіх фармаванняў, у выніку акцый якіх вясковае насельніцтва і нават дзеячы партыйна-савецкага апарата былі запалоханыя. Любая нязгода з курсам партыі падаўлялася ў гэты перыяд шляхам рэпрэсій.

У пасляваенны перыяд сельская гаспадарка Ганцавіцкага раёна праходзіла складаны шлях аднаўлення. Зразумела, што без дапамогі з боку дзяржавы крэдытаваннем, пастаўкамі тэхнікі і насення вёска абыйсціся не магла. Аднак, гэтая дапамога не была прадастаўлена ўсім сялянам. Заможная частка вёскі з-за класавага ўхілу таталітарнай дзяржавы апынулася ў больш складаных умовах. Гэта праявілася ў падатковай палітыцы, калі кулацкія гаспадаркі былі абкладзеныя падаткамі ў большай ступені, чым менш заможныя сяляне і калгасы. Калгасам ствараліся больш ільготныя ўмовы. Але ў 1944-1948 гадах масавай калектывізацыі на заходнебеларускіх землях, у тым ліку і ў Ганцавіцкім раёне не адбылося.

У 1949 – 1952 гадах у заходніх абласцях Беларусі, у тым ліку і ў Ганцавіцкім раёне, фарсіраванымі тэмпамі з выкарыстаннем прымусу і рэпрэсій была праведзена калектывізацыя, якая разбурыла індывідуальную сялянскую гаспадарку. Трэба адзначыць, што вяскоўцы супраціўляліся калектывізацыі ў асноўным, пасіўнымі сродкамі: забіццё жывёлы, нявыхад на работы, стварэнне ілжэкалгасаў, невыкананне нормы працадзен і інш. Актыўныя формы барацьбы, у прыватнасці, падпалы, забойствы, пагрозы ў многіх выпадках насілі як антыкалгасны, так і антысавецкі характар.

Грамадскі сектар сельскай гаспадаркі меў нізкарэнтабельны і неэфектыўны характар. Калгасы, па-сутнасці, з'яўляліся дзяржаўнымі прадпрыемствамі, прыбытак якіх ішоў у дзяржаўны бюджэт. Нізкая тэхнічная насычанасць, адсутнасць кваліфікаваных кадраў, неэфектыўная арганізацыя працы дыскрэдытавала ідэю калектывізацыі. Пры гэтым галоўнай праблемай заставалася адсутнасць матэрыяльнай зацікаўленасці сялянаў у выніках “грамадскай працы”.

Узбуйненне калгасаў вяло да падрыву тых элементаў калгаснай дэмакратыі, якія дапускаліся Прыкладным Статутам сельгасарцелі. Сяляне адсоўваліся ад кіравання калгасамі. Гэтая функцыя поўнасю перайшла да райкамаў партыі і шматлікім арганізацыям, якія пірамідай узвышаліся над калгасамі. Вынікам праведзенай калектывізацыі стала пазбаўленне сялянаў правоў выбару формаў гаспадарання на зямлі, пазбаўленне іх сродкаў вытворчасці, пераўтварэнне іх у механічную рабочую сілу.

Гэта і вырашыла непазбежнасць крызісу, у якім апынулася сельская гаспадарка ў пачатку 50-х гадоў. Гэты крызіс праявіўся ў далейшым зніжэнні вытворчасці і няздольнасці вёскі забяспечыць насельніцтва прадуктамі харчавання ў дастатковай ступені.

Спіс крыніц і літаратуры

1. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (ДАБВ). Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.1. Директивные материалы и постановления ЦК КП(б)Б. 1940г.
2. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.8. Отчётный доклад Ганцевичского РК КП(б)Б за период с 17 сентября 1939 г. по 8 апреля 1940 г.
3. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.9. Отчётный доклад Ганцевичского РК КП(б)Б за период с 8 апреля 1940 г. по 25 января 1941 г.
4. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.12. Докладные записки райкома, адресованные ЦК КП(б)Б. 1940 г.
5. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.13. Докладные записки райкома, адресованные в обком КП(б)Б. Февраль 1940 – декабрь 1940 г.
6. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.16. Докладные записки работников аппарата о состоянии работы отдельных предприятий и учреждений и др. Ноябрь 1940 – июнь 1941 г.
7. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.17. Докладные и сведения о выдвижении местных кадров, списки прибывших... Октябрь 1940г.
8. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.25. Переписка с наркоматами БССР по организационно-хозяйственным и персональным вопросам.
9. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.31. Сведения нархозучёта по переписи скота. 1940 – 1941 гг.
10. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.46. Переписка с обкомом КП(б)Б. Январь 1941 – июнь 1941 г.
11. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.54. Партиформация РК КП(б)Б о проведении политмассовой работы, о состоянии работы отдельных предприятий, о чрезвычайных происшествиях и др. Июль 1940 – декабрь 1940 г.
12. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.81. Докладные, справки и информации партийных и советских работников о проделанной работе по проведению политических и хозяйственных кампаний и др. 1941 г.
13. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.92. Материалы об организации колхозов (справки, протоколы общих собраний колхозников и др.). Март 1941 – апрель 1941 г.
14. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1“а”.-Спр.93. Справки и сведения о состоянии работы колхозов имени Сталина и имени Молотова. Январь 1941 – июнь 1941 г.
15. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.2. Протоколы №№ 1-17 заседаний бюро райкома КП(б)Б. 1 июля 1944 – 25 декабря 1944 г.
16. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.3. Переписка с Пинским обкомом КП(б)Б. 1944 г.

17. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.4. Информация Ганцевичского райкома. 1 августа – 30 декабря 1944 г.
18. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.14. Протоколы №№ 18 – 49 заседаний бюро райкома. 12 января – 24 декабря 1945 г.
19. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.31. Протоколы №№ 50 – 56, 1 – 12 заседаний бюро райкома. 8 января – 17 декабря 1946 г.
20. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.198. Протоколы №№ 2 – 35 заседаний бюро Ганцевичского райкома КП(б)Б. 1949 г.
21. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.199. Протоколы №№ 1 – 5 общих районных партийных собраний. Февраль – октябрь 1949 г.
22. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.212. Протоколы №№ 23 – 41 заседаний бюро Ганцевичского райкома КП(б)Б. Июль – декабрь 1950 г.
23. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.224. Списки Ганцевичского райкома КП(б)Б об экономическом состоянии колхозов в области за 1950г.
24. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.227. Протоколы пленумов Ганцевичского райкома КП(б)Б за 1951 г.
25. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.242. Отчеты, справки о выполнении плана заготовки кормов, о фактах нарушения устава сельхозартели и др. Июль – ноябрь 1951 г.
26. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.245. Протоколы пленумов Ганцевичского райкома КП(б)Б №№ 8,9,1-3 за 1952 г
27. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.1.-Спр.264. Информации, отчеты сельхозотдела Ганцевичского райкома КП(б)Б за 1952 г.
28. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.2.-Спр.6. Информации Ганцевичского райкома КП(б)Б... 1947 г.
29. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.2.-Спр.16. Информации Ганцевичского райкома КП(б)Б... февраль-ноябрь 1947 г.
30. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.12. Протокол 1 пленума Пинского обкома КП(б)Б. 16 – 18 июня 1940 г.
31. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.19. Докладные, информации и письма Пинского обкома КП(б)Б, посланные в ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)Б. Январь – декабрь 1940 г.
32. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.34. Переписка Пинского обкома КП(б)Б с ЦК КП(б)Б. Январь – декабрь 1940 г.
33. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.38. Переписка с парторганизациями области по организационным, внутрипартийным, хозяйственным и другим вопросам. 1940 г.
34. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.45. Материалы по районированию Пинской области. Декабрь 1939 – февраль 1940 г.
35. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.46. Политико-экономическая характеристика сельсоветов Ганцевичского района. 1940 г.
36. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.66. Протоколы заседаний бюро обкома КП(б)Б. 8 января 1941 – 19 апреля 1941 г.

37. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.70. Докладные и информации обкома КП(б)Б, посланные в ЦК КП(б)Б и ВКП(б). Январь – апрель 1941г.
38. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.71. Докладные и информации обкома КП(б)Б, посланные в ЦК КП(б)Б и ВКП(б). Май – июнь 1941 г.
39. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.134. Протоколы общих собраний и совещаний Ганцевичского райкома КП(б)Б. 12 февраля 1940 – 17 ноября 1940 г.
40. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.135. Протоколы заседаний Ганцевичского РК КП(б)Б. Февраль – декабрь 1940 г.
41. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.136. Протоколы общих районных собраний Ганцевичского РК КП(б)Б. Январь - май 1941 г.
42. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.1.-Спр.200
43. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.4. Протоколы бюро Пинского обкома КП(б)Б. 19 июля – 30 декабря 1944 г.
44. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.8. Переписка с ЦК КП(б)Б, райкомами КП(б)Б, воинскими частями и др. 27 июня – 29 декабря 1944 г.
45. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.16. Справки о состоянии ... 12 августа– 21 ноября 1944 г.
46. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.38. Информационные записки о проделанной работе Пинским обкомом КП(б)Б, представленные в ЦК КП(б)Б. 6 сентября – 16 декабря 1944 г.
47. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.40. Информационные записки о проделанной работе Ганцевичским райкомом КП(б)Б за 1944 г.
48. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.72. Докладные записки инструкторов сельхозотделов о проделанной работе и доклады райкомов о состоянии сельского хозяйства в районе. 11 августа – 19 декабря 1944 г.
49. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.83. Постановления Пинского обкома КП(б)Б. 19 апреля – 29 декабря 1945 г.
50. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.85. Протоколы бюро Пинского обкома КП(б)Б. Том 1. 10 января – 11 июня 1945 г.
51. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.86. Протоколы бюро Пинского обкома КП(б)Б. Том 2. 15 июня – 29 декабря 1945 г.
52. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.90. Переписка Пинского обкома с ЦК КП(б)Б, райкомами и т. д. 2 января – 29 декабря 1945 г.
53. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.100. Докладные и политинформации Пинского обкома КП(б)Б. 11 января – 28 декабря 1945 г.
54. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.102. Справки, докладные Пинского обкома КП(б)Б. 3 января – 26 октября 1945 г.
55. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.153. Организационные записки Пинского обкома КП(б)Б в ЦК КП(б)Б. 23 февраля 27 октября 1945 г.

56. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.183. Докладные записки инструкторов сельхозотдела Пинского обкома КП(б)Б о строительстве новых крестьянских домов и др. 12 января – 19 декабря 1945 г.
57. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.186. Справки, сообщения и сведения Пинского обкома КП(б)Б. 12 января – 25 октября 1945 г.
58. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.228. Протоколы заседаний бюро Ганцевичского РК КП(б)Б. 8 января – 2 декабря 1946 г.
59. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.260. Информации обкома и райкомов о подготовке и проведении выборов в Верховный Совет СССР. 6 января – 2 марта 1946 г.
60. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.315а. Справки, сведения и акты по организационно-хозяйственному укреплению колхозов Пинской области за 1946 г.
61. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.316. Докладные записки, справки Пинского обкома о состоянии колхозов. 5 апреля – 10 сентября 1946 г.
62. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.335. Справки, письма, заявления граждан и др. 5 января – 6 декабря 1946 г.
63. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.409. Протоколы заседаний Ганцевичского райкома КП(б)Б и райисполкома. 1947 г.
64. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.490. Справки и сведения Пинского обкома КП(б)Б об организационно-хозяйственном состоянии колхозов области. 1947 г.
65. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.530. Протоколы бюро Пинского обкома КП(б)Б за 1948 г.
66. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.544. Докладные суда и прокуратуры и материалы к ним о соблюдении социалистической законности. 1948 г.
67. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.562. Информации о проведении отчетно-выборных собраний по Ганцевичскому району. 1948 г.
68. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.590. Протоколы пленумов Ганцевичского РК КП(б)Б. Февраль – декабрь 1948 г.
69. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.604. Протоколы заседаний бюро Ганцевичского РК КП(б)Б за 1948 г.
70. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.680. Информации об организационно-хозяйственном состоянии колхозов Пинской области за 1948 г.
71. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.681. Сведения об организационно-хозяйственном состоянии колхозов Пинской области за 1948 г.
72. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.698. Сведения о наличии кулацких хозяйств и обложении их сельхозналогом. 1948 г.
73. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.798. Протоколы районных партийных собраний Ганцевичского района. 1949 г.
74. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.822. Протоколы заседаний бюро Ганцевичского райкома. 1949 г.

75. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.886. Докладные записки о выявлении кулацких хозяйств за 1949 г.
76. ДАБВ.-Ф.7581.-Воп.3.-Спр.929. Протокол 5-го пленума Пинского обкома КП(б)Б. 1950 г.
77. ДАБВ.-Ф.2219.-Воп.2.-Спр.3
78. Адамушка У.І. Палітычныя рэпрэсіі 20 – 50-х гадоў на Беларусі. – Мінск, 1994. – 158 с.
79. Барадач Г.А., Дамарад К.І. Калектывізацыя сельскай гаспадаркі ў заходніх абласцях Беларускай ССР. – Мінск, 1959 – 166 с.
80. Беларазаровіч Віктар. Правядзенне калектывізацыі ў перадваенны час // Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй з БССР. – Мінск, 1999 г. – Стст. 116 – 123.
81. Белозорович В.А. Западнобелорусская деревня в 1939 – 1953 годах. – Гродно, 2004 г. – 148 с.
82. Беязо А.П. Беларуская вёска ў пасляваенныя гады (1945 – 1950) – Мінск, 1974 г. – 176 с.
83. Беязо Е.П. Крестьянство Белоруссии на пути к развитому социализму (1951 – 1960 гг.) / Ред. Н.В.Власенко. – Минск, 1982 г. – 206 с.
84. Біч М.В. і інш. Гісторыя Беларусі: XX ст.: Вучэб. дапам. для 10-11 кл. сярэдн. шк. / М.В.Біч, У.Н.Сідарцоў, В.М.Фамін. – Мінск, 1993 г. – 349 с.
85. Василючек М.В. Разрешение аграрного вопроса в западных областях Белоруссии накануне Великой Отечественной войны // Из истории крестьянства Белоруссии (сборник статей по материалам республиканского симпозиума сельского хозяйства и крестьянства Белоруссии, декабрь 1975 г.). – Минск, 1978 г. – С. 177-186.
86. Вялікі Анатоль. Кадровая палітыка КП(б)Б у Заходняй Беларусі ў 1939 – 1941 гг. // Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй з БССР. – Мінск, 1999 г. – Стст. 102 – 108.
87. Гісторыя Беларускай ССР: У 5 т. / Акад. навук БССР. Ін-т гісторыі. – Мн., 1975. – Т.5.
88. Дайлід П.К. Асаблівасці прызыву ў Чырвоную Армію ў Ганцавіцкім раёне ў ліпені 1944 – 1945 гг. // Ганцавіцкі час, 19 студзеня 2007 г., № 3.
89. Дайлід П.К. Асаблівасці калектывізацыі ў Ганцавіцкім раёне (1939 – 1949 гг.) // Моладзь Берасцейшчыны: зб. студэн. навук. прац. / рэд. рада: А.Ю.Бодак і інш. – Брэст, 2006 г.
90. Касцюк Міхась. Уз'яднанне беларускага народа ў адзінай сям'і // Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй з БССР. – Мінск, 1999 г. – Стст. 6 – 18.
91. Кулеш Н. След, пакінуты на зямлі. // Савецкае Палессе.- 21 студзеня 2007 г.

92. Купреева А.П. Возрождение народного хозяйства Белоруссии. – Минск, 1976 г. – 224 с.
93. Ладысееў Уладзімір. Падзеі верасня-кастрычніка 1939 г. у лёсе беларускага народа // Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй з БССР. – Мн., 1999 г. – Стст. 84 – 98.
94. Лыч Леанід. Уз'яднанне Заходняй Беларусі з БССР як фактар нацыянальнай кансалідацыі беларускага народа // Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй з БССР. – Мінск, 1999 г. – Стст. 99 – 101.
95. Михнюк В.Н. Крестьянство Белоруссии на пути к социализму: Историографический очерк. – Минск, 1979 г. – 184 с.
96. Нарысы гісторыі Беларусі: У 2 ч. Ч.2 / М.П.Касцюк, І.М.Ігнаценка, У.І.Вышыньскі і інш. – Мінск, 1995 г.
97. Палуян Уладзімір. Сацыяльна-эканамічныя і культурныя пераўтварэнні (1939 – 1941 гг.) // Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй з БССР. – Мінск, 1999 г. – Стст. 109 – 115.
98. Памяць. Ганцавіцкі раён: гіст.-дак. хроніка / Склад. К.К. Мохар. – Мінск, 1999 г.
99. Свірыд А. Слаўны шлях барацьбы і перамог (3 гісторыі ўтварэння і сацыяльна-эканамічнага развіцця Ганцавіцкага раёна) // Савецкае Палессе.-1999г.-11 снежня.
100. Смалянчук А.Ф. Верасень 1939 г. у савецкай і беларускай гістарыяграфіі // Гістарычны альманах. – 2000. - №1. – С. 77 – 89.
101. Хацкевіч А. Арышты і дэпартацыі ў заходніх абласцях Беларусі (1939 – 1941 гг.) // Беларускі гістарычны часопіс. – 1994. - № 2. – С. 70 – 76.
102. Эканамічная гісторыя Беларусі: Курс лекцый / В.І.Галубовіч, Р.І.Ермашкевіч, Г.Ф.Шапавал і інш. – Мінск, 1993. – 288 с.
103. Экономика Белоруссии в период послевоенного возрождения / Под ред. В.И.Дрица. – Минск, 1988 г. – 238 с.

Дадаткі

Дадатак 1

От инструктора Ганцевичского РК КП(б)Б Молчана Ф.И.

Докладная

Выявлен и разоблачен один довольно крупный тип – бывший офицер царской армии, Михнюк Герасим Моисеевич, житель деревни Будча. В 1920 г. он из СССР удрал вместе с поляками в Польшу и сдесь работал выведовцем – был шпионом польского правительства. Многие граждане через него пострадали (Савеня дер. Будча и др.). Бедняцко-середняцкое население не только дер. Будча, но и дер. Чудин просят поскорей эту сволочь убрать, не ожидать пока придет весна, ибо он может уйти и организовать банду. Весьма ценные данные о нем дает член сельсовета дер. Будча тов. Савеня Домна. [...]

... в Переволоках выявлено ряд осадников. Осадник Сержпутовский Фрол имел лесу до 300 га, много сенокосу, пахотной земли и скота. При поляках в его доме была резиденция шпионов. [...]

Не отстал от него и осадник Барковский Иосиф, у него обнаружены записки от папы римского о том, чтобы стойко стояли и не поддавались, нашли фотокарточку всего состава людвиковского батальона, в т. ч. и учителя, который сейчас работает в Чудинской школе. [...]

Поступили сигналы от Сержпутовского Антона из Переволок, что есть подготовка к восстанию. Это утверждается тем, что Хальмовский Адам Ульянович, бывший гаевый у князя Радзивила, во время выселения гаевых говорил: “если бы это было весной, то подняли бы восстание, но ничего, пусть зазеленеют кустики, тогда свое покажет”. [...]

В дер Чудине есть бывший войт, Рулинский Павел, который получил от польского правительства высшую награду, золотую медаль, эта награда приравняется к чину офицера. Сейчас Рулинский работает начальником Людвиковского отделения почты, где ему не место.

11 марта 1940 г.

Ф.Молчан

Крыніца:

Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці. Ф. 2219, воп. 1 “а”, спр. 15, арк. 3 – 5.

Заўвага: правапіс і стыль напісання захаваныя.

Дадатак 2

Орг.инструкторскому отделу Пинского обкома КП(б)Б

В Рожанском сельсовете имеются факты антисоветской агитации, выражающиеся в распевании частушек против колхозов.

Пела частушки Борай (*Заўв.аўт. – прозвішча неразборліва*) Мария Андреевна (род. 1928 г. из д. Нов. Рожан). Также Жибуртович Татьяна 1927 года рождения из Краснослободского района привозит антисоветские частушки в Новый Рожан. [...]

Козел Степан Константинович ... говорил: “пойдем бить колхозников” и агитировал против колхозного хода в Чудине. [...]

Судник Бронислав Францевич также настроен против колхозов. В 1941 году служил по приходу немцев и помогал полициям ловить бойцов.

1944 г.

М.С.Беляй

Крыніца:

Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці. Ф. 2219, воп. 1, спр. 4, арк. 2, 4.

Дадатак 3

*Секретарю ЦК КП(б)Б
т. Гусарову Н.И.*

В связи с проводимой партийными и советскими организациями работой по коллективизации сельского хозяйства участились случаи совершения терактов над советско-партийным активом, поджогов домов сельского актива и колхозов, ограбления и ряд других враждебных проявлений.

За последние 2 года было 227 случаев различного рода крупных бандитских проявлений, в результате чего убито и ранено по неполным данным 66 человек партийно-советского актива и работников МГБ и МВД.

Несмотря на то, что органами МГБ и МВД ликвидировано за 2 года 145 банд с общим количеством бандитов 1536 человек, однако террористические акты не сокращаются, а увеличиваются.

В настоящее время на территории области постоянно действуют 10 бандгрупп с общим количеством более 100 человек. [...]

Все эти банды находят питательную среду у кулацко-националистических элементов области, которые оказывают им всякое содействие.

... В массовом количестве распространяются антисоветские и оуновские листовки. Распространителями и организаторами являются кулаки, нацисты и сектанты, установившие связи с оуновским подпольем.

Пинская область сильно засорена украинскими и белорусскими националистами, сектантами, бывшими немецкими полицейскими и кулаками.

В настоящее время в области насчитывается около 700 кулацких хозяйств, 2081 семья родственников репрессированных органами МГБ, до 400 человек немецких ставленников и полицейских, более 200 семей украинских и белорусских националистов, до 600 семей родственников бандитов.

В течении 1948 года кулацко-националистическими элементами было совершено 100 с лишним проявлений. [...]

Исходя из всего изложенного выше, Пинский обком просит поставить вопрос перед ЦК ВКП(б) и Союзным правительством разрешить выселить из пределов области кулаков, родственников бандитов и бандпособников, украинских и белорусских националистов и немецких ставленников.

1948 г.

Секретарь Пинского Обкома КП(б)Б
П.Тетюшев

Крыніца:

Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці. Ф. 7581, воп. 3, спр. 698, арк. 32-35.

Дадатак 4

З успамінаў Канстанціна Аляксеевіча Кляўчэні 1939 года нараджэння, жыхара вёскі Будча Ганцавіцкага раёна :

У 1939 г. у польскае войска забралі майго брата Івана, калі Заходняя Беларусь была ў складзе Польшчы. То спачатку ён быў у польскім войску, а потым, падчас вайны неяк апынуўся ў Англіі, напэўна калі эмігравалі палякі ў Англію. Адтуль дзесці ў 1948 ці ў 1949 г. Іван вярнуўся дахаты. У яго раненне было ў нагу, кульгаў, стаў інвалідам. У 1951 г. калгасы арганізоўвалі. Бацька Аляксей Аляксеевіч не захацеў ісці ў калгас, аформіў гаспадарку на сына Івана. Адноўчы прыехала НКВД, з аўтаматамі. Двое на вуліцы былі, а яшчэ двое ўсё брата дапытвалі, каб дакументы падпісаў. Казалі, што «изменник Родины», раз патрапіў за мяжу. Нас усёй сям'ёй (учацьвярох – бацька, брат, сястра і я) забралі і завезлі ў Іркуцкую вобласць, дзе мы пражылі амаль 8 год і ў 1958 г. вярнуліся назад у Беларусь. Брат Іван у Сібіры памёр (на сэрца хварэў), бацька, сястра і я вярнуліся ў Беларусь. Бацька праз пару год па вяртанні таксама памёр, бо старэнькі ўжо быў, ды і здароўе падарваў, працаваў у Сібіры на цагляным заводзе. Калі нас не было, то жывёлу нашу (пару кароў, коней) ў калгас забралі. Хата ж наша стаяла, аднак мы пакуль яе парамантавалі, пажылі ў сваякоў. Вярнуўшыся з Сібіры, па вёсцы праехалі, то людзі нам бульбы вынеслі, нечага іншага. Потым я пайшоў у калгас працаваць...

Успаміны запісаны аўтарам 21 кастрычніка 2006 г.